دیوانِ گرامی

شیخ مبارک علی ناشر و تاجر کتب
اندرون لوہاری دروازہ لاہور

دیوانِ گرامی

از

ملک الشعرا، حضرت مولٰینا شیخ غلام قادر گرامی مرحوم
شاعر خاص اعلیحضرت حضور نظام دکن خلد اللہ ملکہ

بفرمایش

شیخ مبارک علی تاجر کتب اندرون لوہاری دروازہ
لاہور
طبع اول
تعداد ایکہزار

(عبدالمجید پروین رقم لاہور)

مُرقعِ چغتائی

دیوانِ غالب مصوّر

۲۱۰ کاپیوں کا پہلا ایڈیشن فی کاپی ۱۱۰ روپے کے حساب سے تین ماہ میں فروخت ہوگیا۔ ہندوستان کے مشہور اور بہترین کاتب کے ہاتھ کا لکھا ہوا ہے ہر سطر فوٹو بلاک سے تیار ہوئی ہے۔ تمام مکمل دیوانِ غالب اور انتخابِ کلامِ غالب ہے۔ ایسا صحیح اور خوشخط نسخہ آج تک شائع نہیں ہوا جس کی لکھائی چھپائی اور حسنِ ترتیب کی مثال ہندوستان ایک صدی تک نہیں پیش کر سکے گا یہ مرقع رنگین شاہکاروں کا ایک شاندار مجموعہ ہے۔ طبع سوم قیمت صرف عہ۱۲/

ملنے کا پتہ

شیخ مبارک علی تاجر کتب اندرون لوہاری دروازہ لاہور

فخرِ ایشیا مُقربِ خاقانِ دکن ملک الشعرا حضرت مولینا غلام قادر گرامی مرحوم

بسم اللہ الرحمن الرحیم

غزلیات

حمد

حرفیست خوش ز حمدِ خدا بر زبانِ ما گردد بگردِ خویش زبان در دہانِ ما

بود و نبودِ ما ہمہ ہیچ است اے حکیم یعنی بشاخِ شعلہ بود آشیانِ ما

ما را ز خاکِ بیم و امید آفریدہ اند عمریست در کشاکشِ مرگ است جانِ ما

نخلے کہ در زمینِ تمنا نشاندہ ایم می پرورد بآبِ تبر باغبانِ ما

ہر لالہ می دہد خبر از خونِ کوہکن ہر ذرّہ گنجِ باد بود در جہانِ ما

در مرگ رازِ زندگیِ ما نہفتہ اند ناگفتنی است قصۂ ما داستانِ ما

زد راهِ ما تصرّفِ عقلِ بہانہ سنج
آخر شد است رہزنِ ما پاسبانِ ما

ما خانہ زادِ عقل چہ مجبور بودہ ایم
جبر اختیارِ ماست زمیں آسمانِ ما

سر بر کنیم صبحِ قیامت زخوابِ مرگ
فریاد از درازیٔ خوابِ گرانِ ما

کاملِ عیارِ جلوۂ خونیں کرشمہ ایم
خونِ وفا چکد ز رگِ امتحانِ ما

اے شیخ اے گرامیٔ ما اے اسیرِ خویش
از ما مپرس قصۂ دردِ نہانِ ما

خونابِ درد از سخنِ ما فرو چکد
گویا بود زبانِ گرامی زبانِ ما

نعت

آنکہ را ہے بہ نہانخانۂ جانست او را
بے نشانست و بہر ذرہ نشانست او را

معنیٔ احمدِ بے میم بپرس از جبریلؑ
بخدا جوہرِ کُل مرتبہ دانست او را

منم از حلقہ بگوشانِ رسولِ عربیؐ
کہ زمیں بوسِ ادب کون و مکانست او را

کرد از نیم نظر خیبرِ کفرم بدو نیم | آن یک اندیش که تیغِ دو زبانست او را
معنی نکتهٔ سربستہ قلندر داند | آنچه بر شیخ نهانست عیانست او را

کفر اسلام شد از وعظِ گرامی امروز | بارک اللہ چه زبانے بدهانست او را
بر درِ بتکدہ خوش رقص کند واعظِ شهر | شور در سر ز برہمن پسرانست او را
چشمِ آن شوخ پریچہرہ زبانے دارد | اللہ اللہ سخن اوراست زبانست او را
کردہ ما را قدر اندازیِ آن ترک ہلاک | کہ ز ابرو و مژہ تیر و کمانست او را
عشوہ بر نالۂ آتش نفسان شیوۂ اوست | خندہ بر گریۂ خونین جگرانست او را

رندِ میخوارہ گرامی چه بلانوش بود
کہ سر از بادۂ دوشینہ گرانست او را

موجِ گمراہیِ ما رہزنِ آگاہیِ ما | مرگِ آگاہیِ ما خوابِ سحرگاہیِ ما

پیشِ ما سوختگان زندگی و مرگ یکیست — غوطه جز چشمهٔ آتش نخورد ماهیِ ما

غیرِ ما بت‌شکنان کیست گواهِ توحید — زهره‌ها آب شد از نعرهٔ اللّهیِ ما

کشتیِ ماست که در دجلهٔ امید شکست — تختهٔ مرگ بود تختِ شهنشاهیِ ما

چه گشاید چه به بندد چه ستاند چه دهد — نالهٔ نیم‌شبی آهِ سحرگاهیِ ما

ما غلط، عقل غلط، کار غلط، راه غلط — خطِ پیشانیِ ما سرخطِ گمراهیِ ما

اتفاق ست که ما سخت نفاق انگیزیم — طرزِ وارستگیِ ما روشِ لاهیِ ما

قسمتِ ماست که با دستِ بهم بستِ من و تو — نقش بر آب بود رمزِ جگرکاهیِ ما

کار از دست شده دست بکارے نزدیم — داد از غفلتِ ما آه ز کوتاهیِ ما

نظم از نثر ندانیم تخلّص چه ضرور
هاں مگر دیده و دل اشکیِ ما آهیِ ما

تعبیه در وجودِ ما دوزخِ ما بهشتِ ما — می چکد از نگاهِ ما معنیِ خوب و زشتِ ما

ہر دو رفیق در ازل ہر دو شفیق در عمل
عشقِ وفا خمیرِ ما عقلِ ادب سرشتِ ما

حرف غلط نخواندہ ایم راہ غلط نکردہ ایم
رد و قبول جلوہ ریز در خطِ سرنوشتِ ما

بیخبری دہد خبر معنی و حرف در نظر
ساغرِ جم سفالِ ما آئینہ ایست خشتِ ما

دانہ ز خوشہ بیخبر خوشہ ز دانہ بے نصیب
ارزشِ نیم جو نداشت حاصلِ کارو کشتِ ما

مرشدِ شہر در نماز، رندِ زمانہ در نیاز
ابروئے یار و چشمِ یار مسجدِ ما کنشتِ ما

راہبِ دیر پردہ در شیخِ حرم بلا نظر
خوب نبود خوبِ ما زشت نبود زشتِ ما

چشتیِ[1] ما رفیقِ ما دوش بوجد خوش نخواند
کعبۂ ماست چشتِ ما چشت بود بہشتِ ما

طرحِ محبت افگنیم مدحِ گرامی آوریم
عاشقِ پاکبازِ ما رندِ وفا سرشتِ ما

رہِ عشق است از سر کردہ پا باید دوید اینجا
کہ پا از سر نداند ہر کہ از خود پا کشید اینجا

---

[1] محترم علی صاحب چشتی لاہوری

بهم لبستگیهائے نیاز و ناز را نازم | گره برابروان بربستی آنجا دل تپید اینجا

بزلفِ یار دل بستن گره واکرد از کارم | کشادِ کارِ من از بستگیها آفرید اینجا

تغافل در کمینِ دلربائی مهره باز آنجا | تمنا بر بساطِ نامرادی مهره چید اینجا

فرود آمد سرم بر آستانِ فقر جا دارد | که دارد ریشه در خاکِ وفا نخلِ امید اینجا

انا المنصور اینجا از لبِ هر ذره می خیزد | انا الحق جوش زد از هر قطرهٔ خونِ شهید اینجا

بگورستان شدم برخورد در گوشم که اے غافل | ادب را کار فرما شبلی اینجا بایزید اینجا

زدم دستے بدامانِ شهیدِ کربلا آخر | که آن سر آشنا بر حرفِ باطل خط کشید اینجا

گرامی از درِ پیرِ مغاں سر برنمی گیرم
دل اینجا دلبر اینجا مدعا اینجا اُمید اینجا

ز چون و چند علم برکش بلند آنجا | که نفیِ غیر زند راهِ چون و چند آنجا

بشکارگاهِ شهنشاهِ حُسن را نازم | که صید خود بخود اُفتاد در کمند آنجا

قیامتے ست تماشائے باغِ جلوهٔ یار — که نخلِ فتنه بود قامتِ بلند آنجا

سوالِ بوسه بهیدِ وفا غلط کردم — جواب گریهٔ تلخست زهرخند آنجا

به بزمِ پیرِ مغاں بے ادب چه ره گیرد — که سر بسنگ خورد عقلِ هوشمند آنجا

مپرس قصهٔ از کربلائے کوچهٔ عشق — اجل گرفته جگر گوشه ایست چند آنجا

عبث سپند مسوز اے ستاره در بزمش — دمیده چشمِ بد از دانهٔ سپند آنجا

صبا ز کوچهٔ زلفِ بتاں تو می آئی — چه رفت بر سرِ دلهائے دردمند آنجا

ز شهرِ درد گرامی بناله می آید

گماں برم که شکستند بند بند آنجا

عشق را لاف مزن کار تمام ست اینجا — عشوه مفروش که محمود غلام ست اینجا

حکمِ عشق ست که از اهلِ ریا بگریزیم — آنچه بر شیخ حلال ست حرام ست اینجا

عقل را خطبه مخواں عقل ز خود بیخبر ست — نام را سکه مزن ننگ ز نام ست اینجا

خانقه نیست بسجاده و تسبیح چه کار — مجلسِ ماست همه شیشه و جام است اینجا

واعظِ شهر که از طوبیٰ و کوثر گوید — پخته کارست ولیکن همه خام است اینجا

گوهرِ سرّ امامت ز نبوّت خیزد — آنکه سجّاده نشین است امام است اینجا

بزمِ عشق است سخنهاست بچشم و ابرو — خامشی چهره برافروخت کلام است اینجا

حرف کم گیر بطرزِ سخن گیرایم — دیده بردوز که سیمرغ بدام است اینجا

جامِ جم گیر که در میکده خوش گفت اقبالؔ[۵] — "قسمتِ باده باندازهٔ جام است اینجا"

جلوه افروز گرامی ست بخاکِ پنجاب

آفتابست ولے بر لبِ بام است اینجا

خوش گردشے ست چرخِ فلک را بکامِ ما — لبریز شد ز بادهٔ امید جامِ ما

باطل گریخت جوهرِ حق چهره برفروخت — آخر زدند سکّهٔ معنی بنامِ ما

---

۵ سر اقبال

آوردہ ایم مطلعِ حافظ دریں غزل — در ذوقِ عارفان نمکیں شد کلامِ ما

ساقی بنورِ بادہ برافروز جامِ ما — مطرب بگو کہ کارِ جہاں شد بکامِ ما

پرہیز نیم و راہ بجائے نمے بریم — سوزِ کشاکشِ نفس است امِ ما

مشاطہ خود فروش و کبوتر شکستہ پر — جز آہِ ما کہ می برد از ما پیامِ ما

در کوئے دوست راہ غلط کردہ میبریم — سرخطِ گمرہی ست براتِ دوامِ ما

سر دادہ گریہ نبض شناسانِ پختہ کار — بر پختگیِ شورشِ سودائے خامِ ما

لبیک میزنیم بر آوازِ مے فروش — رمز آشنائے خمِ غدیر است جامِ ما

ما سر بخطِ حضرتِ عثمان نہادہ ایم — ظلِّ الٰہ آصفِ ہفتم نظامِ ما

عمرِ گریز پا بسر آمد ز دار و گیر — یعنی تمام شد ہوسِ ناتمامِ ما

تسبیحِ یا علیؑ گرہ از کار وا کند — مشکل کشائے ماست گرامی نامِ ما

گفتم شبے کہ کیست گرامی بخندہ گفت

رندِ ستارہ سوختۂ ما غلامِ ما

ای سرت گردم نگه دار جام را   شیشه بشکن گردشِ ایام را

باده گر خام است ساقی غم نیست   دِه بشارت پختگانِ خام را

هر یکی را در خورِ آن داده اند   باده را مستی و گردش جام را

من ز خود رفتم که معشوقِ غیور   بر نتابد نامه و پیغام را

از هوس بلبل که در هر دانهٔ   تعبیه کردند گویا دام را

لافِ نسبت می زند با چشمِ یار   یک جهان سر بشکند بادام را

ها چه بربندم که از خود بگسلم   چشم با زنّار یا احرام را

مرغ زیرک دانه را دانست دام   ابله نشناسد ز دانه دام را

کرد عشقم آنچنان بی نام و ننگ   کز نگینم ننگ خیزد نام را

عشق در هر جا که می چیند بساط   هور در طاس افگند آرام را

عشق می ورزی گرامی شکوه چیست

غوطه در آغاز ده انجام را

بلا در ہر شکن پیچیدہ زلفِ نیم‌تابش را
اجل در یک گریبان بست چشمِ نیم‌خوابش را

تمنا بر نیاید ز امتحانِ فتنہ عنوانش
تماشا بر نتابد جلوہ ہائے سینہ تابش را

دماغِ فتنہ را خوں کرد آں چشمِ سخندانش
قیامت سر بزانوئے غمزۂ حاضر جوابش را

دہند از چشمہ سارِ عشق باغِ حسن را آبے
دو بالا کردہ شوقم نشۂ عہدِ شبابش را

زمیں بوسم اسیرم نو نیازم حلقہ در گوشم
تبسم را تکلم را تغافل را عتابش را

ز دلہائے اسیراں شورِ محشر سر برآوردہ
نمی‌دانم کہ وا کردست آں بندِ نقابش را

حبابِ آرزو لبریزِ دریائے فنا مائیم
لگد کوبِ حوادث کردہ اند آخر حبابش را

گرامی را بمجلس آں پری رو دید دزدیدہ امشب
بلا گردانِ چشم پنہاں نگاہِ انتخابش را

نعت

بگیرم دامنِ آں سیدِ لولاک در محشر
کہ محشر بر نتابد تابِ حسنِ بے‌حجابش را

شبے در خانۂ زیں آں امامِ انبیا آمد
قضا گیرد عنانش را قدر گیرد رکابش را

قضا گیرد قدر گیرد ازل گیرد ابد گیرد
رکابش را عنانش را عنانش را رکابش را

سوارِ برق شد پاے فلک آمد عنان گیرش ‌‌ رکابش بوسہ بر پا زد ملک بوسد رکابش را

گرامی در قیامت آں نگاہِ مغفرت خواہد ‌‌ کہ در آغوش گیرد جرعہ جامے بہ پیالش را

بخواہد آتشے ملائے روم اے شمس تبریزی ‌‌ زن آتش بہ پیرا رش را بآب افگن کتابش را

غزل گفت آتشیں مضموں گرامی گفت محمودم

دہد ناصر علی خطے جوابِ لاجوابش را

فرد

عاشقِ آتش بجاں را مرگ عینِ زندگیست ‌‌ کز رگِ بلبل بہ بندد باغباں گلدستہ را

غزل

بکویش غیر را پنہاں نگاہے برہمن است امشب

بلا را مرحبا گفتم کہ دشمن دشمن است امشب

حیا نگذاشت کز وصلِ خودم مے در قدح ریزد

فریبِ شرم را خونِ وفا بر گردن است امشب

حریفاں جذبۂ ام بر گردِ خود کہ دیدنی دارد

کہ از ہر گوشۂ چشمے نگاہے بر من است امشب

نگہ در دلنوازی غمزہ در ذوقِ وفا کوشی

چراغِ حسن را از مہربانی روغن است امشب

تو ساقی من خرابِ حیلۂ عقل اے سرت گردم

مئے ہوش افگنم در دہ کہ رہبر رہزن است امشب

نمی دانم کہ واکرد است آں بندِ قبا یارب

کہ چاکِ جیبِ صبرم خود بخود تا دامن است امشب

مسلماناں سرِ زلفے کہ آوردش بدام آخر

کہ واعظ را رگِ گردن کمندِ گردن است امشب

شب آخر گشت و نقشِ مدّعا صورت نه بست آخر
نگاهِ آشنا با حرفِ مطلب دشمن است امشب

ز حیرت جوششِ شوقِ جنون فرماند استم
که واماندم گریبان با گریبان دامن است امشب

شکستِ توبه ام بر بست پیماں با شکستِ دل
شکست اندر شکست آمد چه پُر شکن است امشب

کدامیں رشکِ گل در صحنِ گلشن جلوه ریز آمد
که بلبل از رگِ گل خار در پیراهن است امشب

چه باک از خصمیِ صورت پرستانِ ادب دشمن
گواهی آں شهنشاهِ معانی با من است امشب

بسملم پر فشانیِ هم هست میرم و سخت جانیِ هم هست

خیزو در عرصۂ جہاد بمیر | مرگ را زندگانی ہم ہست
جلوہ اش چشمِ موسیٰ خواہد | تشنۂ لن ترانی ہم ہست
لبِ منصور شد انا الحق سنج | بے نشاں را نشانی ہم ہست
از خیالش نمیرودم بیروں | عجز را پہلوانی ہم ہست
نتواند کہ رم کند ز دلم | زور را ناتوانی ہم ہست
سر بہ نگذاشت نالہ برگیرم | نالۂ بے زبانی ہم ہست
بے زبان است و رمزہا گوید | چشم را نکتہ دانی ہم ہست
فتنہ در چشمِ سرمگینش نشست | خدمتِ پاسبانی ہم ہست
شیشہ شکست و بوئے بادہ نرفت | پیریم را جوانی ہم ہست
دید نبضم مسیح و می گوید | دردہائے نہانی ہم ہست
دل شد داغ اند آشنائے قدیم | از سویدا نشانی ہم ہست
دلربایانہ برد بردارم | شیوۂ جانستانی ہم ہست

گردشِ چشم را بلا گرداں　　گردشِ آسمانی ہم ہست
ماہ را بر فلک دو نیم کند　　فقر را ترکمانی ہم ہست
از علیؑ پرس نکتہ ہائے غریب　　وحی را ترجمانی ہم ہست

راہبِ دیر شد گرامیٔ ما
در حرم سبحہ خوانی ہم ہست

جہل آمد یقینِ ما بگریخت　　عقل بگریخت دینِ ما بگریخت
نکتۂ لا الٰہ بر خواندم　　نقشِ غیر از جبینِ ما بگریخت
آتشیں سہم آہِ ما اثر دارد　　آسماں از زمینِ ما بگریخت
ز آب و گل رفتہ ایم بر در دل　　فتنہ از ما و طینِ ما بگریخت
آنچناں از وجود رم کردیم　　کہ اجل از کمینِ ما بگریخت
عشق سر بر زد از گریبانے　　عقل از آستینِ ما بگریخت

عشق نام و نشاں نمے خواہد — نقشِ ما از نگینِ ما بگریخت

اجل آمد نشست بر بالیں — نفسِ واپسینِ ما بگریخت

علم افراخت امتحانِ فراق — جانِ اندوہگینِ ما بگریخت

زندگانی چناں رمید از مرگ — کہ گماں از یقینِ ما بگریخت

تا گرامی بخانقاہ نشست
شیخ خلوت نشینِ ما بگریخت

آرزو یاس است گر مستور نیست — پردہ بر گیرم و لے دستور نیست

خویشتن را در میاں گم کردہ ام — امتحانِ فتنۂ منصور نیست

اے اسیرِ موجِ گردابِ وجود — دست و پائے زن کہ ساحل دور نیست

گوشۂ بگرفت صوفی از جہاں — گر بخلوت جاں دہد مغفور نیست

منتِ خارا تراشیہائے غیر — زاں نالہائے ما منظور نیست

در جگر زخم است با مرهم چه کار — نیست داغِ سینه کان ناسور نیست

عقل گوید از نظر دور است دور — عشق گوید بسمل از خود دور نیست

شاهراهِ عشق را کردیم سیر — ذره ذره نیست کان منصور نیست

اختیارم جبر و جبرم اختیار — آنکه مختار است او مجبور نیست

شیخ شهر آخر چرا شد سر بجیب — گر لگد کوب امیدِ حور نیست

نا امیدی گفت در گوشِ امید — از نظر دور است از دل دور نیست

خفته در یک پیرهن ظلم و غرور — آنکه مظلوم است او مغرور نیست

بندهٔ عشقم گرامی خسروم

عشقبازی کارِ هر مزدور نیست

یک اشکِ خون بدجله و جیحون برابر است — در وادی بلا کم و افزون بهم برابر است

مفت است گر ز غمزهٔ خونریز جان برم — یک خونِ بیگناه بصد خون برابر است

ما حادث و قدیم انا الحق چه میزنی
چون ای پسر چگونه به بیچون برابرست

در کارگاهِ عقل بود رنگِ امتیاز
در بزمِ عشق لیلی و مجنون برابرست

اللّهی است دیگر و لاهی دگر بود
غافل کجا بحضرتِ ذوالنون برابرست

در نزع بر زبانِ زلیخا جز این نبود
یک آه با هزار شبیخون برابرست

داغست تاج و تخت بود دردِ بیکسی
با کیقباد عاشقِ محزون برابرست

از حرفِ بوسه لغزشِ مستانه گل کند
موجِ شراب و آن لبِ میگون برابرست

آنجا که شد گرامی غمدیده اشک ریز
یک قطره با تلاطمِ جیحون برابرست

بلا بگوشه آن چشمِ سرمه سا خفته است
نگه کنید که برقِ بلا کجا خفته است

بخاکِ مرقدِ مجنون گذشتم و دیدم
که آشنا بتمنای آشنا خفته است

یکی بشهر نگه کن چه انقلاب افتاد
که رندِ میکده بیدار و پارسا خفته است

نگیر حرف بر آویزشِ پرِ کاہے
تصرفِ اثرِ جذبِ کہربا خفت است

فریبِ زندگی از مرگ میدہد جبرم
چہ انتہاست کہ در حرفِ ابتدا خفت است

نیازِ ما چہ بلا بے دماغی دارد
کہ خفتہ است در آغوشِ ناز تا خفت است

رمیدہ ایم ز تسبیحِ ہزار دانۂ شیخ
نمیرویم براہے کہ اژدہا خفت است

گذشت عمر و سر از خواب برنکرد اے چرخ
ببیں کہ بختِ بدم مردہ است یا خفت است

قدم بکوئے بتاں بو الہوس منہ گستاخ
ہزار فتنہ در آغوشِ نقشِ پا خفت است

فراق و وصل ندانم ولیک رشک آرم
بہ بیدلے کہ در آغوشِ دلربا خفت است

ستارہ دشمن و رہ پیچ پیچ و منزلِ دور
عسس براہزناں یار و رہنما خفت است

سیاہ مستیِ ہندوئے خالِ رخسارش
بآں رسید کہ آتش بزیرِ پا خفت است

دمید صبح و گرامی ما بخواب ہنوز
اجل گرفتہ بہ بستر چہا خفت است

نهان به پردهٔ فطرت هزار بوالعجبی ست تبسم سبب امتیاز بی سببی ست

حدیث دل به زبان نگاه میگوئیم زبان ما عجمی و نگاه ما عربی ست

نه جبرئیل نه حسانم و نه جوهر فرد مدیح خواجه بخوانم کمال بی ادبی ست

سحر بگوش من آمد از حضرت قدس که صمد به بزم نبوت تیمم مطلبی ست

بحکم مرشد شیراز آتشی خواهم که در صراحی چینی و شیشهٔ حلبی ست

کتاب عقل ورق در ورق فرو خواندیم تمام حیله فروشی و مدعا طلبی ست

دلیل عفو گنه هم سبب نمی خواهد عنایت ازلی پرده دار بی سببی ست

ز حرف لا که ترا بر زبان رود بشکست دل من است به پهلو که شیشهٔ حلبی ست

به نیم خندهٔ گرامی شبم بروز آورد
کرشمهٔ اثر ناله های نیم شبی ست

شکوه بر نمی تابد ناله بی زبانیهاست مدعا نمی فهمد گریه ترجمانیهاست

مدعی سرِخود گیر بیخودی بہل بحیپند　　برنخیزم از کوشش زورِ ناتوانیہاست

اندکے تو اے صیاد بند از قفس برگیر　　مرغ نو گرفتارم ذوق پرفشانیہاست

ہان وہان چہ سحر انگیخت چشمِ سرمہ آلودش　　خامشی بحرف آمد حرفِ بیزبانیہاست

مرگ بے اجل خواہی عشق را صلا در دہ　　زندگانیِ عاشق مرگ زندگانیہاست

حکمِ آرمیدن نیست رخصتِ تپیدن نیست　　عاشق آزمائیہاست بسمل امتحانیہاست

بر شجر تجلی ریخت موسیٰ از تغافل سوخت　　رمزِ بے نیازیہاست زخمِ لن ترانیہاست

شہرِ عشق را نازم طرفہ دارد آئینے　　مدعاست نومیدی مرگ زندگانیہاست

قاصدِ گرامی ہا کآمد از سرِ کویش
زیرِ لب تبسم چیست سخت بدگمانیہاست

آنچہ شبنم بہ تغافل ریخت فریادِ من است
وآنچہ نسیاں را بفریاد آورد یادِ من است

آرزوئے یک جہان و یک جہانِ آرزو
صیدِ آں دزدیدہ دیدنہائے صیادِ من است

تیغ برکرد از نیام و خندہ زد خونم نریخت
امتحانم امتحاں بیداد بیدادِ من است

امتحانم سر بزانو آرزویم سر بجیب
آنکہ شرم او را زمیں بوس ست جلادِ من است

آسماں کز اختراعِ ظلم نو آمد مثال
پائے بوسِ فتنۂ آں فتنہ ایجادِ من است

آں وفا نا آشنا بیخود درآمد از درم
آہ آہِ من بود فریاد فریادِ من است

ریخت خونم فتنۂ آویزشِ ناز و نیاز
آنکہ صیدِ صیدِ خود گردید صیادِ من است

نامم کز وے ننگ خیزد نیست اِلّا نامِ من
یاد کز وے معنیِ نسیاں چکد یادِ من است

گفت شیریں در حریمِ خسروی ہنگامِ نزع
جانِ شیریں ہم بلا گردانِ فرہادِ من است

جوئے شیر و کوہ برکندن کہن افسانہ ایست
جوئے خوں آوردن و جاں کندن ایجادِ من است

فتنۂ محشر کہ صف در صف زند بر یک دگر
خانہ زادِ گوشۂ چشمِ پریزادِ من است

اِنَّمَا را سفتہ گوشم لَوْ كُشِفَ را درس گیر
حضرتِ روح الامیں شاگردِ اُستادِ من است

بر سخنہایم گرامی جبرئیل آمد بوجد
ایں ہمہ دل گرمیِ ذوقِ خدا دادِ من است

ز ذوقِ بیخودی از من مپرس تا چند است   که سینه چاکِ نظرهای فتنه پیوند است

رخِ تو عیدِ نظرهاست چند زیرِ نقاب   در آن جلوه که یک شهر آرزومند است

وصال گر همه عمرست عمرِ یک نفس است   فراق گر سرِ موئیست کوهِ الوند است

تو آرزوی دلِ من ز من چه می‌پرسی   ز دل بپرس که چونست و آرزو چند است

خدنگِ آن نگهِ ناز در ازل خوردم   هنوز بر لبِ زخمِ جگر شکرخند است

چه کهنه رندِ فطن بازم و ندانستم   که در نگاه و تغافل بهم چه پیوند است

تو مفت از کفِ من برده‌ای چه میدانی   که قدرِ گوهرِ دل چیست قیمتش چند است

ز هم دو یک دلِ دیرینه بگسلند آخر   خبر دهید که در جسم و جان چه پیوند است

اثرپذیر نبودیم ورنه در معنی   کتابِ هستیِ ما خود برای ما پند است

عتابِ غمزه بلا در بلا بهم چیده است   کتابِ صبر ورق در ورق پراگند است

قدح تو با دگران میزنی و من مردم   ز وعده‌های دروغی که راست مانند است

بسی بگشتم و جز ملکِ عشق کم دیدم   ولایتی که در آن بنده نیست خداوند است

شکایتے نکنم از فلک ولے میرم ‌‌‌‌‌ ازیں فسانہ کہ دشمن ز دوست خورسند است

تمام شکوہ و شکرِ من ست با آصف ‌‌‌‌‌ کہ نازِ بندۂ دیرینہ با خداوند است

بلاکشاں ز گرامی خبر کہ می آرد

اجل گرفتہ بزنجیرِ بیکسی بند است

مُردہ دل از عمر برخوردن نمیداند کہ چیست

ہر کرا دل زندہ شد مُردن نمیداند کہ چیست

دل زدستم بُرد آں شوخے کہ از طفلی ہنوز

لذّتِ مضمونِ دل بُردن نمیداند کہ چیست

دہرِ ناسازم بجائے شیر جامِ زہر داد

مادرِ بے مہر پروردن نمیداند کہ چیست

خاک بر سر باد آبِ زندگانی را کہ خضر

معنیِ کیفیّتِ مُردن نمیداند کہ چیست

ناز پروردے که آهے بر سرِ راهے نکرد
در گریباں سر فرو بردن نمیداند که چیست

نو نیازے کز نگاهے در جگر تیرے نخورد
غوطه در خونِ جگر خوردن نمیداند که چیست

بوالهوس کز گلبنِ باغِ محبت گل نچید
از وفا رنگے بر آوردن نمیداند که چیست

آں که کم خواند ز لوحِ زندگانی درسِ مرگ
رمزِ مُردن پیش از مُردن نمیداند که چیست

خوش نظیری نکته آوردی گر آمی شد زکار
پارسا آدابِ مے خوردن نمیداند که چیست

دلم غریب و دو چشم تو قاتل افتاده است
یکے غریب و دو قاتل چه مشکل افتاده است

تو ز آب و گل همه گوئی و من ز دل گویم — ترا بجسم مرا کار با دل افتاده است

تو دل مبند بدنیا که هر مسافر را — نظر ببادیه دل بمنزل افتاده است

سر بریدهٔ ما را نشان چه می جوئی — بسان اشک بدامان قاتل افتاده است

چه ذوق بیخودی آنرا که کشتی عمرش — ز موج خیز حوادث بساحل افتاده است

ز شهر عقل در افتاده ام بصحرائی — که نقش جاده در آغوش منزل افتاده است

نگاه حضرت انسان عیار خود نشناخت — هزار حیف که عاقل چه غافل افتاده است

بساط غمکدهٔ عشق نقش می بستند — ز نامرادی ما قرعه بر دل افتاده است

بریم جان بسلامت گر از بلا مفت است — که چشم مست بخونریز مائل افتاده است

حکایت من و تو خوانده ایم حرف بحرف — تمام صفحهٔ هستی چه باطل افتاده است

بآشتی ستاره حریف می نازد — ز مهره بازی افلاک غافل افتاده است

تو ماجرای گرامی دردمند مپرس
که نیم ناز ترا نیم بسمل افتاده است

باز چشمم بسرِ راهی بکسی افتاده است — که ز چشمش بسرِ خاک بسی افتاده است

ذوقِ بی رحمیِ لیلی دلِ مجنون داند — که بدنبالِ صدای جرسی افتاده است

دمِ نزع است غمِ بیکسیِ من مخورید — بگذارید که کارم بکسی افتاده است

از نظر حسرتِ نظارهٔ گل میچکدش — چشمِ بلبل که بچاکِ قفسی افتاده است

چیست ذوقِ لبِ شیرین دلِ بوالهوسم — کوزهٔ شهد که در پیِ مگسی افتاده است

بیدلا رسمِ تغافل صنمان راست ضرور — مصلحت هست که در آب خسی افتاده است

دی شنیدم که گرامی ز جهان گوشه گرفت

دیدم امروز به بندِ هوسی افتاده است

مستم ز تبسّم که شرابی به ازین نیست — داغم ز تغافل که کبابی به ازین نیست

هان بیخبران هر نفسی وزنِ حساب است — با خود بحسابم که حسابی به ازین نیست

لبریز تمنّا چه بلا آمده انسان — در قلزمِ امید حبابی به ازین نیست

در باغِ وفا نخلِ تمنّا ثمر آرد　　اشکے ز مژہ ریز کہ آبے بہ ازیں نیست
خورشید کند دعوئ یکتائیِ آں شوخ　　از پردہ برآمد کہ جوابے بہ ازیں نیست
دردِ سرِ مرگ است ز صندل چہ کشاید　　کو گریۂ بلبل کہ گلابے بہ ازیں نیست
نومیدیِ ما غازۂ رخسارِ امیدست　　بر چہرۂ اُمّید نقابے بہ ازیں نیست
در خوابِ اجل رفت زلیخا و چہ خوش گفت　　این ست شکر خواب کہ خوابے بہ ازیں نیست
ترسا بچہ بشکست کدو بر سرِ واعظ　　رسوائیِ آں خانہ خرابے بہ ازیں نیست
من نامہ فرستادم و آں کافرِ مغرور　　ناخواندہ دریدش کہ جوابے بہ ازیں نیست

در مدرسۂ عشق بخواں مصحفِ رخسار
برخیز گر آگہی کہ کتابے بہ ازیں نیست

عشق آمد و از عقل فسونگر نتواں گفت　　پیداست کہ از پنبہ و اخگر نتواں گفت
ما خُم کشِ دیرینۂ سر جوشِ الستیم　　با ما سخن از شیشہ و ساغر نتواں گفت

با دلشدگان قصهٔ محشر نتوان کرد | با سوختگان حرف ز کوثر نتوان گفت

آن طفل رهِ دل زد و رهزن نتوان خواند | در کعبه زند آتش و کافر نتوان گفت

منصور که مستانه بر آمد بسرِ دار | خوش گفت که هر نکته بمنبر نتوان گفت

آن راز چه رازیست که در پردهٔ میم است | آن راز الٰهی ست مکرر نتوان گفت

آن رمزِ جلیل است ابوجهل چه فهمد | آن سرِّ خلیل است بآذر نتوان گفت

آن را که درین دشت نه صید است نه صیاد | شاهین نتوان گفت کبوتر نتوان گفت

در سینه بمیرد دلِ بیدرد که آن را | ماهی نتوان گفت و سمندر نتوان گفت

بسم اللہ ترا این مژه آن ابروئے خونریز | برخیز که از دشنه و خنجر نتوان گفت

با دوست حدیثِ دلِ غمدیده چه گوئیم | وارفتگیِ ذره باختر نتوان گفت

در دیدهٔ معنی نگهان حضرتِ اقبال | پیغمبری کرد و پیمبر نتوان گفت

این است سخنهائے گرامی اگر این است
شاعر نتوان خواند و سخنور نتوان گفت

اسیرِ عشق بناموس و ننگ در جنگ است
که عشق دشمنِ ناموس و رهزنِ ننگ است

اداشناسِ رموزِ کرشمه می داند
که در نگاه و تغافل هزار فرسنگ است

دلِ من و هوسِ وصلِ آن صنم چه کنم
عجب معاملهٔ آبگینه و سنگ است

بصلح دست در آغوشش غیر را چه خبر
که چشمِ من همه شب با ستاره در جنگ است

ز لافِ معرفتِ شیخِ شهر دانستم
که مدعا رهِ باریک و مدعی لنگ است

سپهر و این همه چشمک فروشیِ اختر
فریبِ پردهٔ قانونِ فتنه آهنگ است

ترا ودا از نگهِ ره نوردِ وادیِ نزع
که نیم گام درین ره هزار فرسنگ است

ز قرب و بعد چه گوئی که قربِ او بعد است
ز جنگ و صلح چه پرسی که صلحِ او جنگ است

هزار جلوه و رنگی ز بیخودی نگرفت
فقیهِ شهر همانا گلیمِ خود نه رنگ است

نه از زمانه امیدم نه از ستاره نوید
زمانه بسته ستم ست و ستاره در جنگ است

بخواه جامِ جم و ملکِ جم ز درویشان
که دُر بچشمِ صدف لعل در دلِ سنگ است

درین زمین غزلی خوش ز من نمی آید
که تنگ دستم و دل تنگ و قافیه تنگ است

عتابِ او ہمہ آفت خطابِ او ہمہ قہر
گرامی این چہ فسون است وین چہ نیرنگ است

نگاہ بخشد و دل بخشد و زباں بخشد — چرا گناہ نہ بخشد کسے کہ جاں بخشد
حکیم گفت کہ آں لاشریک لہ این است — کہ عمرِ خضر دہد مرگِ ناگہاں بخشد
زباغِ آیۂ لا تقنطوا گلے چینیم — گناہِ ما کہ نہ بخشیدنی ست ہاں بخشد
حکیم ہر چہ بہر کس دہد ز حکمتِ اوست — سکوں بہ نقطہ و گردش بآسماں بخشد
مرا بآہِ سحرگاہ یک اثر ندہد — ہزار فتنہ بآں چشمِ نکتہ داں بخشد
ز دستِ یاس بجانم کجاست شمشیرے — کہ آرزوئے دلِ صید نیم جاں بخشد
ستم ظریفیِ آں چشمِ فتنہ مست مپرس — کہ با شکستہ دلاں ذوقِ امتحاں بخشد
بگفتمش اے پری امروز بوسہ یا دشنام — ہزار حیف نہ این بخشد و نہ آں بخشد
قبیلہ پروریِ دردِ عشق را نازم — کہ با گرامیِ ما چشمِ خونچکاں بخشد

چه مدعاست ز وارفتگی چها مقصود — که هست ماست همه نیست بود ماست نبود

بقطره قطره کلیم ست و آن تلاطمِ نیل — بذرّه ذرّه خلیل ست و آتشِ نمرود

یکیست جوهرِ فطرت ولے ندانستم — که این چرا شده مقبول و آن چرا مردود

عنان ز دست مده بیدلی بکار مبر — گره ز غصه برابرو مزن چه دیر چه زود

باآشنا همه بیگانگی اثر کردست — که هیچ می نشناسد ایاز را محمود

زمرگ و زیست سخن رفت و عشق می گوید
که نسبتے ست گرامی نهان در آتش و دود

گم گشتنم از خویش ز جائے خبرم داد — این گمرهی از راهنمائے خبرم داد

من بندهٔ انداز ز خود رفتنِ خویشم — کین بیخودی از خانهٔ خدائے خبرم داد

آتش نفسان جذبهٔ دل بے اثرے نیست — شوقِ کششِ کاهربائے خبرم داد

آمد بلبِ غنچه تبسم شدم از کار — اندازِ تبسّم ز ادائے خبرم داد

از چاشنیٔ سوختنم بے خبری بود | برقِ نگہِ ہوش رُبائے خبرم داد
زاں بوسہ دہم دہنِ گل را کہ رگِ گل | از نازکیٔ تارِ قبائے خبرم داد
دل نعرہ برآورد کہ یاراں ہمہ رفتند | شد قافلہ آوازِ درائے خبرم داد
تا بود نفس روح گرفتارِ بلا بود | ایں سلسلہ از دامِ بلائے خبرم داد

از رفتنِ آں شوخ ازیں راہ گرامی
گلبازیٔ نقشِ کفِ پائے خبرم داد

اسیرِ حلقۂ وحدت بانجمن چہ رسد | زخود گسستہ بگرداب ہائے دمن چہ رسد
ز رشکِ جلوہ بآئینہ ہم نپردازد | بخویشتن نرسد آں صنم بمن چہ رسد
تو ماجرائے تہِ آب ہم مپرس از غواص | کہ غیر مردہ کہ داند کہ در کفن چہ رسد
ز خارجی مطلبِ عشقِ اہلِ بیتِ رسولؐ | کہ نارسیدہ بیک تن بہ پنجتن چہ رسد
ز تلخکامیٔ پرویز کردہ ام معلوم | کہ بوسۂ لبِ شیریں بکوہکن چہ رسد

زخندۂ گلِ رخسارِ یار دانستم | کہ عندلیبِ چمن باز در چمن چہ رسد
رسیدہ فکرِ گرامی برمزہائے دقیق
بفہم نکتۂ موہوم آں دہن چہ رسد

وائے دانا کہ بآں ہوش ربائے نرسد | سر فروشے نرسد آبلہ پائے نرسد
ہاں وہاں تیر نگاہے بجگر تا نخوری | نالہ کارے نکند آہ بجائے نرسد
مشکل آں نیست کہ در دیست بجانم مضمر | مشکل آں است کہ دردم بدوائے نرسد
ناقۂ لیلیٰ ابید رز چشمِ مجنوں | آنچناں رفت کہ آوازِ درائے نرسد
نالہ سر کردم و کارے نکشاید چہ کنم | شاہ را گوشۂ چشمے بگدائے نرسد
ایں ہمہ فتنۂ برگشتگیِ بختِ من ست | کہ در آغوش اثر دستِ دعائے نرسد
دستِ من در کمرِ ماہ رسد میرسد شش | نرسد آہ باں بند قبائے نرسد
رہ غلط کردم و افتاد گرہ در کارم | مردِ راہے نرسد عقدہ کشائے نرسد

بود ناگفتنی آں نکتہ کہ منصور بگفت　　آں کہ در خود نرسیدست بجائے نرسد

آہ از دوست حدیثے بگرامی نرسید

آہ از گلشنِ امید صبائے نرسد

سر بر زد از الست بلا جستجو نبود　　صورت گرفت معنیٔ جاں آرزو نبود

بودیم جلوہ افگنِ ایوانِ لامکاں　　نہ آسمان و ہفت خط و چار سو نبود

تسبیح و خرقہ بود بایں ہا مرا چہ کار　　پیمانہ و صراحی و جام و سبو نبود

رفتم بمدرسہ کہ مگر پے باو برم　　شورِ ترانۂ من و تو بود، او نبود

سودائیانِ حلقۂ زلفِ سیاہ را　　دستارِ سر نبود کہ طوقِ گلو نبود

یک شہر گل بجیب نظارہ اش ولے　　دامان چاک چاک نگاہم رفو نبود

در بزم نیست غیر گرامی رقیبِ من

او بود من نبودم و من بودم او نبود

کار از نظر گذشت تماشا بما رسید — در سینه دل نماند تمنا بما رسید

ما جانشینِ حضرتِ مجنونِ نکته سنج — قسمت نگر که نسخهٔ سودا بما رسید

دلبستگیِ ذوقِ تبسم نصیبِ غیر — بیرحمیِ تغافلِ بیجا بما رسید

کنجشکِ ما بدامِ محبت تپید و مُرد — پیغامِ بے نیازیِ عنقا بما رسید

طغرائے ماست امتِ احمد زہے نصیب — عہدِ خلیل و مہدِ مسیحا بما رسید

ما دشمنِ خودیم بر اختر چہ تہمت است — ما شکوہ کم کنیم کہ از ما بما رسید

حسرت ز در درآمد و امید رم گرفت — اخلاص رخت بست مدارا بما رسید

کے در رسید بر سرِ فرہاد نامراد — زخمے کہ از عجوزهٔ دنیا بما رسید

اے وائے ما کہ کشتیِ ما را فرو شکست — موجے کہ از تلاطمِ دریا بما رسید

اے بیکسی بخاک لحد در رسیدہ ایم — عقبیٰ بما رسید نہ دنیا بما رسید

ما نالہ سر کنیم گرامی نگفتنی ست
کز تار تار زلفِ چلیپا بما رسید

در کنشت و کعبه ما را اتفاق اُفتاده بُود

اتفاقِ این و آن داغِ نفاق اُفتاده بُود

دوش در میخانه از وارفتگیهایم مپرس

مست بودم شیشۂ عقلم طلاق افتاده بود

طاق را از جفت نشناسیم ما سودائیان

ابروان را جفت برخواندیم طاق افتاده بود

یار آمد بر سرِ بالینِ من لیکن چه سُود

در میانِ جسم و جانِ من فراق افتاده بود

طفلِ اشکم گر ز چشم افتاد هیچش بر مسنج

ناخلف بود و ست پنداری که عاق افتاده بود

کو شبِ مهتاب و آن آویزشِ ناز و نیاز

ساعدش در گردنم دستم بساق افتاده بود

دی گرامی در قمارِ عشق خود را باخت بُرد
مدعی در گیر و دارِ جفت و طاق افتادہ بود

سحر گل کرد رفت آں بیوفا دل درمیاں گم شد
شکیبم گم شد و امید گم شد امتحاں گم شد

مکاں در لامکاں گم شد نشاں در بے نشاں گم شد
قیامت سر بر آورد آں باین و ایں بآں گم شد

نہانش را عیاں گفتم عیانش را نہاں گفتم
عیاں اندر نہاں گم شد نہاں اندر عیاں گم شد

رہے گم کردہ ام اے رحمۃ العالمین رحمے
ز ایماں شیخ گم شد کعبہ گم شد پاسباں گم شد

چناں برہم زدی اے چرخ بزمِ ما و فاکیشاں
کہ دجلہ گم شد و ملاح گم شد بادباں گم شد

جگر کم کم ز مژگانم نمی ریزد نمی ریزد

کرشمہ گم شد از ابرویش یا تیر از کماں گم شد

ز دریائے تلاطم خیز امیدم چہ می پرسی

کہ تا ملاح لنگر برکشاید بادباں گم شد

براں بودم کہ از سرِ دہانش نکتہ برخوانم

سخن تا بر زباں آمد زبانم در دہاں گم شد

بصحرائے محبت گم شدن بارے عجب نبود

دریں رہ اے حریفاں کارواں در کارواں گم شد

گرامی از نگاہے دل ز دستم برد آں کافر

دلِ رمز آشنا آخر بچشمِ نکتہ داں گم شد

آں روز سوختم کہ نہاں را عیاں نبود آتش بجاں فتاد کہ در جسم جاں نبود

آں چشم مست صبح ازل کرد بسملم — تیر از کماں کشاد کہ تیر و کماں نبود

آنجا کہ نیم پردہ ز رخسار برگرفت — موسیٰ نبود کوہ نبود امتحاں نبود

آنجا کہ برق جلوہ اش آمد شرارہ ریز — بلبل نبود باغ نبود آشیاں نبود

حرفے کہ گفت چشم سخنداں شنیدہ ایم — با آں کہ گفتگوئے نگہ را زباں نبود

با حل و عقد بیم و رجا فقر را چہ کار — در شہر ما ستارہ نبود آسماں نبود

انساں کشید بار امانت نگہ کنید — ما را بایں گیاہ ضعیف ایں گماں نبود

چندے ہوس فریب حدیث فراق و وصل — بیخود بخود مپیچ کہ ایں بود آں نبود

دلگرمی وفا بنظر داشت ہاں نداشت — با شوق نوازئ باثر بود ہاں نبود

یا شوق نامراد نبود اضطراب خیز — یا خود تصرف نگہ نکتہ داں نبود

دیرینہ بندہ ایم علیؑ را کہ جز علیؑ — رمز آشنائے زمزمۂ کن فکاں نبود

آں راز سر بمہر کہ در میم احمدؐ است — پرس از علیؑ کہ غیر علیؑ رازداں نبود

در نقش و ماجرائے گرامی ز ما مپرس — دل در نگاہ بود زباں در دہاں نبود

دل ذوقِ قرب داشت بایں بعد ایں فراق   پابوسِ منتِ نگہِ پاسباں نبود

سودائے خام داشت گرامی پختہ کار
اندازہ سنجِ چاشنیٔ امتحاں نبود

عشوہ در پردہ ستمہاست کہ با ما میکرد   صبر فرمود حیا شوق تقاضا میکرد
غمزہ را رخصتِ خونریز دہد تا چکند   جور ناکردنش آں بود کہ گویا میکرد
تار تار است گریبانِ شکیبم امروز   کیست گستاخ کہ آں بندِ قبا وا میکرد
ما نگوئیم کہ فردا بتر ست از امروز   وائے امروز کہ سر در سرِ فردا میکرد
کارِ امروز بفردا مگذار اے غافل   وائے آں ابلہ کہ سر در سرِ فردا میکرد
نعرہ‌ہا بر زدم آں آفتِ جاں بر نگرفت   گریہ سر کردم و از دیدہ تماشا میکرد
من بخود گم شدہ ام گم شدہ را می جویم   آہ منصور چہ گم کردہ کہ پیدا میکرد
ساقی آں بادہ کہ از خمکدۂ وحدت ریخت   نشئۂ بیخودیِ عشق دوبالا میکرد

کارِ ما بود گره در گره از گردشِ چرخ — چشمِ ساقی ست که از کار گره وا میکرد

ذره ام رقص کناں خیمه بخورشید زند — قطره ام شور باندازهٔ دریا میکرد

شجرِ وادیِ ایمن زنگاهم می سوخت — داغِ دل بود که کارِ یدِ بیضا میکرد

ماتمِ عاشقِ دل زنده تماشا دارد — خضر از خویش شد و مرگ تمنا میکرد

از کجا تا بکجا ماتمِ شیخ الهند[۱] است — ناله بر خورد بگوشم که مسیحا میکرد

زیرِ لب خندهٔ خوش داشت گرامی در نزع
جاں بجاناں دہد و قطره بدریا میکرد

وفا دشمن رهِ عاشق نوازی بر نمیگیرد — چه بر گیرم که آهِ آتشینم در نمیگیرد

پری در شیشه کردم ماه را در چاه بربستم — ولیکن هیچ افسونم بآں کافر نمیگیرد

بدام افتاده ام اے باغباں هیرم بدام آخر — که آں صیاد ظالم صیدِ لاغر بر نمیگیرد

۱؎ مولینا محمود الحسن مرحوم

ز خشکی در دماغِ شیخ شهر امشب جنوں گل کرد
چرا با ما نمی سازد چرا ساغر نمیگیرد

مغے خوش زد مثل بر گنبدِ عمامۂ زاهد
سرست ایں یا کدو یارب که دردِ سر نمیگیرد

بگوشِ مردہ حیرانم چه میخوانند افسونے
که سر از خواب تا صبحِ قیامت بر نمیگیرد

چه افتاد دستِ واعظ را که نقد از نسیه کم داند
چه پیچیدہ پیش لب یارب که دردِ سر نمیگیرد

گل آتش زد بخود از جلوۂ خود سخت حیرانم
که بلبل را چرا آتش به بال و پر نمیگیرد

گرامی خواندہ است از لوحِ فطرت درسِ آزادی
درِ اجمل[1] مگر گیرد درِ دیگر نمیگیرد

بمسجد سبحه بر کف رند شاهد باز می آید
نوا پرداز سازِ پردۂ ناساز می آید

ندانم چشمِ مخمور که زد تیغِ نگه یارب
که از خونِ جگر بوئے مے شیراز می آید

بنازم نو بهارِ شوخیِ برقِ نگاهش را
که مرغِ جوهرِ آئینه در پرواز می آید

---

[1] مسیح الملک حکیم اجمل خان

خیالِ نقشِ پائے کیست یارب عیدِ آغوشی | کہ طفلِ اشکم از مہدِ جگر گلباز می آید

سراپایم بلا گردانِ طرزِ گردشِ چشمے | کہ در ہر گوشہ صد میخانہ پا انداز می آید

دلم پیچیدہ در سودائے مژگانش تو پنداری | کبوتر خود بخود در پنجۂ شہباز می آید

بنازم اے گرامی بر نیازِ جرأت انگیزت
کہ گلچینِ چمن زارِ نگاہِ ناز می آید

دیدیم و سجدہ کردیم کارے کہ بود ایں بود | منت بخود نہادیم بارے کہ بود ایں بود

مردانہ جاں فشاندیم بر قامتِ بلندش | منصورِ وقت مائیم دارے کہ بود ایں بود

جاں شورشِ نفس داشت آہم نماند آخر | قانونِ زندگی را تارے کہ بود ایں بود

گفتی کہ با رقیباں ننشینم و نشستی | در جیبِ لا نہفتہ آرے کہ بود ایں بود

از خارِ ہجرِ مارا بر لب شکایتے نیست | رفتی بہ بزمِ دشمن خارے کہ بود ایں بود

از زخمِ مرگ آخر خوں شد بہارِ عمرم | پنہاں در آستینم مارے کہ بود ایں بود

شاخِ مژہ ندارد جز اشک برگ و بارے　　برگے کہ بود ایں بود بارے کہ بود ایں بود
باخود ز خود رمیدم بیخود بخود رسیدم　　دیوانۂ ازل را کارے کہ بود ایں بود
نگذاشت نفسِ بدخو کز خوئے بد برآیم
در پیرہن، گرامی خارے کہ بود ایں بود

دلے کجاست کہ مارا ز ما نگہ دارد　　عنانِ طاقتِ صبر آزما نگہ دارد
نگاہِ بوالہوس اینجا عناں ز دست دہد　　نگاہ را دلِ درد آشنا نگہ دارد
صبا بکوچۂ زلفش دلِ مرا دریاب　　آں غریب خبر دہ کہ جا نگہ دارد
ہزار حیلہ برانگیخت لیک نتوانست　　کہ بوئے زلفِ تو باخود صبا نگہ دارد
سرم جنوں زدۂ شور ناز نیں پسریست　　کہ در شکستنِ پیماں وفا نگہ دارد
نگہ کنید کہ آں دلربا چہ پرکاریست　　کہ جانبِ دلِ بے مدعا نگہ دارد
طپانچہ خوردۂ موجِ بلاست زورقِ ما　　زنا خدا چہ کشاید خدا نگہ دارد

ربود دل بنگاہے دمن نمیدانم — کہ برزمین زند آن طفل یانگہ دارد

دلِ شہان بہ تغافل در افگنند ز نظر
دلِ گدای مفلس کجا نگہ دارد

میروم از خود اگر یار ز محفل برود — جان رود عقل رود صبر رود دل برود
اینچہ راہیست کہ چو شد ہمہ آتش بسرم — این چہ کوئیست کہ پایم ہمہ در گل برود
مرد غافل اگر از راہ رود حرف مگیر — وای بر رہروِ آگاہ کہ غافل برود
یار رفت از بزم امشب اجل آمد بسرم — بگذار اے ملک الموت کہ محمل برود
از نگہ میچکدش حسرت یک زخمِ دگر — نیم بسمل کہ فغان ماند و قاتل برود
خونِ من روزِ قیامت بودش دامنگیر — این نہ داغیست کہ از دامنِ قاتل برود
برود سہل اگر داغ بود بر دامن — داغ بر دامنِ دل ہست کہ مشکل برود
فتنہ آن نیست کہ آید دل دیوانہ بہوش — فتنہ آنست کہ ہوش از سرِ عاقل برود

بامن راه‌نشین دوش گرامی میگفت
سخت غفلت زده خیز که محمل برود

اسیرِ گوشهٔ چشمِ تو شهسوارانند — شهیدِ نیم نگاهِ تو شهریارانند
رموزِ مستیِ عقل ای حکیمِ دانشمند — بیا بپرس ز مستان که هوشیارانند
یکیست رهزنِ هوشم یکیست دُزدِ دلم — بهم نگاه و تغافل چه پرده دارانند
ز دیده تا در دل ذره ذره غمازست — گمان مبر که دل و دیده رازدارانند
صبا بحضرتِ آنان سلامِ ما برسان — که جرمِ ذوقِ وفا را گناهگارانند
ز گرمجوشیِ مردانِ راه دانستم — که بلبلانِ خزان دیده در بهارانند
تمام خنده بگریند و گریه میخندند — بر آسمانِ تصرفِ چه برق و بارانند
ز بزمِ دوست خبر میدهند و بیخبرند — سخن ز پردگی آرند و پرده دارانند
سر از دریچهٔ عهدِ الست بر کردند — ز چون و چند و کم و کیف رستگارانند

نشستہ بر درِ دل حکم بر ستارہ کنند | برب کعبہ کہ اینان تمام کارانند
سمندِ بیخودیم تازیانہ مے خواہد | خبر کنید لطفلاں کہ نے سوارانند
دعا کنید کہ خاکِ مرا کند اکسیر | نگاہِ عرش نشیناں کہ خاکسارانند
ز بزمِ زہد فروشان شیشہ در آغوش | کنارہ گیر کہ اینان سیاہ کارانند

رموزِ عشق گرامی ما چہ میدانند
چہ نخپنگاں کہ دریں راہ خامکارانند

شورشِ جلوۂ آں پردہ نشیں عام افتاد | پختہ کارانِ جنوں راہوسِ خام افتاد
از جگر آہ بر آمد جگر از دیدہ چکید | ایں فسادِ نگہِ ماست کہ بر بام افتاد
آفتاب آمدہ در چشمۂ خورشید فرود | عکسِ رخسارۂ ساقی ست کہ در جام افتاد
حرف از بوسہ زدم تیغ بر آمد ز غلاف | بر زبان رفت دعا کار بدشنام افتاد
کارم افتاد بجان شیشہ ام افتاد بسنگ | سر بدیوار زدم طشتِ من از بام افتاد

شهدِ عشق است ز نومیدی و امید مگو | آن بلانوش بکام است که ناکام افتاد

اول و آخرِ ما تعبیه در فطرتِ ماست | موج آغاز بگردابهٔ انجام افتاد

وائے بر فطرتِ صیاد اگر فهم نکرد | معنیِ حسرتِ آن صید که در دام افتاد

حسن شد بزم نشین فتنه درآمد به نشاط | عشق زد زخمه بجان عقل چه بدنام افتاد

عشوه مفروش که آن وعدهٔ رنگ آمیزش | پرده دارِ اثرِ بوسه به پیغام افتاد

سخنِ من سخنے نیست بگنجینهٔ دل | نقشِ معنی است که در پردهٔ الهام افتاد

رند دیرینه گرامی ز جهان پاک برفت

آن بدِ دهر چها نیک سرانجام افتاد

بهار آمد و گلبانگ نائے و نوشش آمد | بیار باده که نور و زِ چشم و گوشش آمد

نگاهِ غنچه آن باده ریخت در ساغر | که عقل مست شد و بیخودی بهوشش آمد

سحر بکوئے خودم دید و خنده زد که دگر | ستاره سوخته امتحان دوشش آمد

چناں سرشک جگر گوں ز دیده میچکیدم — که دامنِ مژه دامانِ گلفروش آمد

ز حسنِ دلکش و آواز دلرباش مپرس — که گوشِ اہل نظر چشم و چشم گوش آمد

چگونه نقشِ مرادم درست بنشیند — حجاب حائل و دلاله خود فروش آمد

نسیمِ صبح ندانم بگوشِ گل چه دمید — که گل بخنده زد و مرغ در خروش آمد

چه سحر کرد نگاہش که در حوالیِ چشم — بلا کمر بکمر فتنه سفته گوش آمد

مرا ز مُرشدِ شیراز نکتهٔ یاد است — که سخت میر بود ہر که سخت کوش آمد

نگاه دشنه گو رفت و کرشمه پرده درید — شکیب غرّه شد و امید در خروش آمد

فریب گردشِ آں چشمِ فتنه مست مپرس — یکے ز ہوش بر آمد یکے بہوش آمد

مریدِ پیرِ مغانم که گفت خوش میگفت
که ہاں گراہیِ ما رندِ خرقه پوش آمد

طلسمِ جذبِ مجنوں عصمتِ لیلیٰ نگه دارد — به لیلیٰ ذره خبر کارے بیخبر ایں حرف نه دارد

گنه کردم که به قتلم کمر بندد ندانستم　　که آن برقِ بلا خطّے بخونِ بیگنه دارد

هلاکم کرد حسرتهائے مرغِ نوگرفتارے　　که چشمے بر قفس میدارد و چشمے بره دارد

تهیدستم مپندار اے امامِ شهر در محشر　　که آدم زاد گر چیزے نمیدارد گنه دارد

بخود برجوش اے اشکم ز خود برخیز اے آهم　　که دشمن ده دلِ آن آشنا بیگانه ره دارد

رهِ عشق است امید از زمینِ یاس میروید　　درین صحرا دلِ هر ذرّهٔ یوسف بچه دارد

محبت مشربم زنّار از تسبیح نشناسم　　دلِ دردآشنا بتخانه دارد خانقه دارد

تغافلهائے صیاد آتشے زد در پر و بالم　　خدا از پنجهٔ مژگان گیرائیش نگه دارد

ز جعدِ مشکبیزش عقده را کرده ام امشب　　سخن از نافه کم گویم که پشمے بر کله دارد

تغافل را زمین بوسم نگه را گردِ سر گردم　　یکے بر خود نگه دارد یکے در خود نگه دارد

گرامی آفتاب آمد غلامِ حضرتِ عثمان　　که دارد بر کمر زرّین کمر بر سر کله دارد

گرامی خمار در چشم از نگاهِ هرزه گرد آمد
ز شاخِ وصلِ گل چیند نگه را گر نگه دارد

چشمِ آں مغبچه در رہزنی اُستاد آمد — عقل شد نعره زناں عشق بفریاد آمد

صید آں نیست که بیخود شد و در دام افتاد — صید آں ست که غارتگرِ صیّاد آمد

شهر نظّاره فریب است و لیکن چه کنم — عقل دیوانهٔ آں طفلِ پریزاد آمد

در رهِ عشق نه تنها منِ بیدل نازم — ناله در ناله و فریاد بفریاد آمد

خط که مستانه بجائے رسد از نقطه رسد — نقطهٔ ماست که سر بر خطِ بغداد آمد

جامهٔ هستیِ صد چاک نکردیم رفو — تار و پودِ نفسِ ما همه بر باد آمد

بنده آں نیست که از بندگی آزاد بود — بنده آنست که در بندگی آزاد آمد

بر سرِ تربتم آں شوخ در آمد با غیر — قهر آمد ستم آمد ستم ایجاد آمد

دی گر آهی علم افراخت بر اطراف جبل
کوهکن نعره برآورد که اُستاد آمد

؎ کعبه و یثرب و بغداد و فلسطین همه رفت

جاں ز زلفِ نیمتابش دست بر دل ماند ماند
دل ز چشمِ نیم خوابش نیم بسمل ماند ماند

خونبہائے بے زباناں را کہ می گیرد حساب
داغِ خوں بر دامنِ شمشیرِ قاتل ماند ماند

ہر کہ از خود رفت سر بیروں کشید از جیبِ یار
ہر کہ در بندِ طرازِ نقشِ باطل ماند ماند

در محیطِ گریۂ خوں حالِ مژگانم مپرس
آب از سر رفتگاں را پائے در گل ماند ماند

خوانِ نعمہا بود شوقِ مضطرب کارے نکرد
بے نصیب از لذتِ آں جلوہ سائل ماند ماند

ہر کرا جیبِ نگاہِ دل نشد چوں جادہ چاک
پائے در دامانِ عزلت ہمچو منزل ماند ماند

آرزوها خوں شد امّا ذوقِ وصل از دل نشد
بوئے خونِ آرزو در شیشۂ دل ماند ماند

جان و جاناں خود یکے بود ست جسم افتاد غیر
در من و جانانِ من ایں پردہ حائل ماند ماند

در دلِ دریا گرآمی غوطہ زد از پاس دم
خشک مغز انگشت بر لب ہمچو ساحل ماند ماند

نگاہم آں چناں بر جلوۂ جانانہ می رقصد
کہ بیخود شمع را بر گردِ سر پروانہ می رقصد

من و تو ہر دو اے مجنوں بیا از بیخودی رقصیم
کہ در شہرِ جنوں دیوانہ با دیوانہ می رقصد

ندانم غمزۂ ساقی چہ افسوں کرد در کارش
کہ امشب محتسب در میکدہ رندانہ می رقصد

نمیدانم فریبِ گردشِ چشمِ که زد راہش

کہ شیخِ شہر در راہے چہ استادانہ می رقصد

نقاب از رخ برافگند آں پری زاہد برقص آمد

بلے از خشک مغزیہا بر آتش دانہ می رقصد

دلآویزئی بزمِ میکشاں دارد تماشائے

صراحی نغمہ از قلقل زند پیمانہ می رقصد

مرا افسانۂ لیلیٰ و مجنوں یاد مے آید

اگر فرزانہ می خندد اگر دیوانہ می رقصد

بلا گردانِ گردشہائے چشمِ کیست حیرانم

کہ در میخانہ امشب خود بخود پیمانہ می رقصد

خیالِ چشمِ مستِ کیست شور انگیزِ دل یارب

کہ دل در سینہ ام میر قصد و مستانہ می رقصد

گرامی را بطوفِ کعبہ بیخود دیدم و گفتم
کہ ایں ماند بآں کافر کہ در بتخانہ می رقصد

زِ اندازِ تبسّم مستیٔ پیمانہ می خیزد
تبسم کز لباں میخیزدش مستانہ می خیزد

بہ بزمِ یار بیخود سوختن بلبل چہ می داند
کہ ایں آتش ز دامانِ پرِ پروانہ می خیزد

سوارہ مست و توسن مست و مستی خیز رفتارش
غبارے کز سرِ رہ خیزدش مستانہ می خیزد

باستقبالِ ما گر برنخیزد شیخ گو کم خیز
پے تعظیمِ مستاں ساغر و پیمانہ می خیزد

ز غفلت مرغِ ناداں دام را از دانہ نشناسد
شناسد طائرِ دانا کہ دام از دانہ می خیزد

زبس در هر رگِ من آتشِ عشق ست برق افگن
نشیند گر در آغوشم پری پروانه می خیزد

نوائے آشنا از هر کجا خیزد بگوش آور
اگر از کعبه می خیزد گر از بتخانه می خیزد

کدامیں مست نازائے ہراں زیں رہ گذشت امشب
که از هر ذرّهٔ نقشِ قدم پیمانه می خیزد

گرامی قصّهٔ پیرِ پسر گُم کرده نشنیدی
نگه داری دلِ خود را که دُزد از خانه می خیزد

فلاطوں علّتِ بیتابیٔ مجنوں چه میداند
تو ایں حکمت زلیلیٰ پرس افلاطوں چه میداند

زمالب تشنگاں دریا نشیناں را چه پروائے
گدازِ سینهٔ صحرا دلِ جیحوں چه میداند

زبانِ بلبلاں آنانکہ میدانند میدانند
کہ زاغِ شرم دشمن نالۂ موزوں چہ میداند

تپیدنہا چہ میداند دلِ افسردۂ زاہد
ادائے کاوشِ نشتر رگِ بیخوں چہ میداند

بآبِ زندگی رہ بُردم و قدرش ندانستم
رموزِ خوش نصیبی طالعِ واژوں چہ میداند

دلے لیلیٰ کہ با پیماں شکستن بست پیمانے
شکست اندر شکستِ شیشۂ مجنوں چہ میداند

نہ حرفِ شکوہ میخوانم نہ وصل از ہجر میدانم
دلِ بے آرزو افسانہ و افسوں چہ میداند

بگوشِ نونیازاں خود فریبِ غمزہ میگوید
کہ چشمِ دلربا حرفِ وفا مضموں چہ میداند

تغافلہائے یوسفؑ با زلیخا دیدم و گفتم
کہ طفلِ ناز پرور لذّتِ شبخوں چہ میداند

کسے کز نالہ برلب رنگ از تبخالہ کم بندد
سیہ مستیٔ ذوقِ آں لبِ میگوں چہ میداند

گر آمی خم نشینی دیگرست و خم کشی دیگر
تو اسرارِ خم از من پُرس افلاطوں چہ میداند

شدم بسمل ز چشمش ترک خونخوار ایں چنیں باید
بجانم آتشے زد شعلہ رخسار ایں چنیں باید

بدستِ زاہدِ بے مغز تسبیحِ ریا دیدم
بخود پیچیدم و گفتم کہ زنّار ایں چنیں باید

بنوکِ شاخِ مژگاں کردہ گل اشکِ جگر رنگم
تماشا اے صبا گل بر سرِ خار ایں چنیں باید

چو دیدم نعرهٔ مستاں بزاہد در نمیگیرد

شرار آسا ز جا جستم کہ دیوار این چنیں باید

بمژگاں قطرہ ہائے لالہ گونم دید و زد خندہ

کہ گلبن این چنیں گل این چنیں خار این چنیں باید

مرا از قصۂ مجنوں ہمیں یک نکتہ یاد آمد

کہ دیوانہ بکارِ خویش ہشیار این چنیں باید

گرامی میخورم غمہائش غمہائش خورد جانم

ندارم جز غمش دمساز غمخوار این چنیں باید

سرم بسودائے چنیں زلفت خفتن نگردد دگر چہ گردد

جگر ز گلہائے داغ، داغ چمن نگردد دگر چہ گردد

چو حسن از پردہ سر برآرد بعشق صد گونہ ناز دارد

کلاہِ نازِ ترانہ یا زم شکن نگردد دگر چہ گردد

اگر بصحرا سمند تازی کنی ز نظارۂ تیغ بازی
غزال را هر رگش بگردن رسن نگردد دگر چه گردد

نقاب بر رخ فگنده ظالم بہ قتلم آئی چرا ننالم
نگاه را چشم داغِ حسرت وطن نگردد دگر چه گردد

قلم بشرحِ قدِ بلندت ز شاخ طوبےٰ خراج گیرد
ورق ز مضمونِ نقشِ پایت چمن نگردد دگر چه گردد

چو شمع رخساره بر فروزی چه خرمنِ عمرہا بسوزی
ز بال پروانہ کشتہ ات را کفن نگردد دگر چه گردد

غریب را کز ہوائے برہمت بجانش افتاده برقِ حسرت
چو شمع آغوشِ سوختنها وطن نگردد دگر چه گردد

کنم بدشتِ جنوں تگ و دو فگنده ام طرحِ عشق از نو
روایتِ داستانِ مجنوں کہن نگردد دگر چه گردد

دلِ من از داغ و چشمم از اشک و سر بسودائے زلف و خالش
چمن نگردد عدن نگردد ختن نگردد دگر چه گردد

چو در چمن بے تو ہر رگِ گل شکست نشتر بچشمِ بلبل
اسیرِ دامِ ترا قفس گر چمن نگردد دگر چه گردد

زبس بیادِ لبش گرامی ز دیده دریائے خوں برآرم
سرشک در چشمِ من عقیقِ یمن نگردد دگر چه گردد

از نالہ ام ایں شکوہ کند آں گلہ دارد — وز یارب من چرخ فلک ہاں گلہ دارد
امشب جگرم زخمیٔ تیرِ نگہِ کیست — کز گرمیٔ خونم لبِ پیکاں گلہ دارد
آئینہ بکف جلوہ و نظارہ ہوس مست — فرصت ز پر افشانیٔ مژگاں گلہ دارد
آنجا کہ دہد جلوہ اش آئینہ بدستم — حیرت ز سیہ بختیٔ مژگاں گلہ دارد
کو نامہ چہ پیغام چہا شوق چہ مضموں — بیتابیم از حسرتِ عنواں گلہ دارد

از شرم چه بکشاید و از توبه چه خیزد — ز آلودگیم تهمتِ عصیان گله دارد

ناتمام

بخود پیچ گمان زنده شد یقین میرد — بحکم آن مگس خود در انگبین میرد

چنان تبسم دیوِ رجیم زد در راهم — که نقش سجده در آئینهٔ جبین میرد

مرا براهِ وفا آورد نگاهے کو — کجاست شیخ که مارم در آستین میرد

ناتمام

برد مارا پیری و وارستگی از راهِ عقل — اشک سرخ و چهرهٔ زرد و جامهٔ نیلی هم سپید

احمدِ مرسل بلکه مارا شفاعت کرده است — نامهٔ اعمالِ ما بود ست در محشر سپید

مستی و مخموریِ ما پرده دارِ حلّ و عقد — عشق را چه هم سیاه و عقل را گوهر سپید

ماه جبان افروزِ ما یعنی ادب آمد فرود — ما حریمِ سینه را که دیدیم بام و در سپید

فرد

نه از لکنت زبانِ آن بتِ عیّاری لرزد — ز بیمِ بوسه بر خود گوهرِ گفتار می لرزد

ن: جوهر

پنهانم و پیدایم کیفیم بشراب اندر — پیدایم و پنهانم داغم بکباب اندر

دیباچهٔ بودم هیچ انگیز وجودم هیچ — مضمون خیالم من پیچیده بخواب اندر

از موسیٰ من میپرس از غیر چه می پرسی — شوقم بسوال اندر ذوقم بجواب اندر

آن نکته که عارف را آورد بوجد این است — جان است بجسم اندر دریا بحباب اندر

رمزیست حکیمانه می خوانم و می رقصم — خوابست بمرگ اندر مرگ است بخواب اندر

از رحمت و از قهرش فهرست گناهانم — ناید بحساب اندر آید بحساب اندر

در کشمکش لائیم در جذبهٔ الائیم — هیچیم و همه مائیم چون عکس بآب اندر

آزادم و پابندم چون سرو بصحن باغ — مجموع و پریشانم چون بو بگلاب اندر

از روح چه می پرسی از جسم چه می گوئی — اوجم بحضیض اندر گنجم بخراب اندر

دیدیم گرامی را در خلد برین امشب

ابله به بهشت اندر دانا بعذاب اندر

دودِ آہم حلقہ بر زد آسمان نامیدمش　　سینہ ام شد منزلِ غمہا جہان نامیدمش

داغِ وحشت کردہ گل در سینہ دل دانستمش　　بے قراریہا غبار انگیخت جان نامیدمش

زلف را بشکست من صیادِ جان فہمیدمش　　داد بر ابرو گرہ نامہربان نامیدمش

قامتش از نازخم شد شاخِ گل پنداشتم　　بند بگسست از قبائش گلستان نامیدمش

شورِ آہ و نالہ بر شد من جرس کردم لقب　　بیخودی بر بست محمل کاروان نامیدمش

داغِ دل گر دید روشن گردشِ خورشید نام　　جمع شد اشکم بمژگان کہکشان نامیدمش

اے گرامی بسکہ دارم شورشِ عشقِ بتاں

دل بر از بتخانہ شد ہندوستان نامیدمش

عشق در ذوق و عقل در نیرنگ　　دوست در صلح پاسبان در جنگ

عشق یک جذبہ و ہزار سلوک　　عشق یک نغمہ و ہزار آہنگ

عشق را دار و عقل را منبر　　عقل در رنگ و عشق خود بیرنگ

مسندِ عقل بر لبِ ساحل عشق را تختگاہ کامِ نہنگ
عقل را دستبوس مور و ملخ عشق را سفتہ گوش شیر و پلنگ
عقل با عشق نسبتے دارد جامِ بلور و بادۂ گلرنگ
عقل در رنگ اختلاف آورد عشق صد رنگ را کند یکرنگ
عقل در پردہ گفت ہاں خاموش عشق مستانہ می کشد آہنگ
عقل از سنگ شیشہ می آرد می زند عشق شیشہ ہا بر سنگ
نامرادیست شاہراہِ مراد یک نفس راہ زار و یک فرسنگ
چیست این امتیازِ موت و حیات سنگ بر شیشہ شیشہ ہا بر سنگ
داغ بر داغ چیدہ است فراق سینۂ آرزوست پشتِ پلنگ
سکہ زد عقل ننگ را نام عشق نشناخت نام را از ننگ
رہ بجائے نبردہ ام چہ کنم راہ باریک و پائے عقلم لنگ
بیخبر این سخن چہ می فہمد ابلہ نشناخت ماہی از خرچنگ

گر بجوی سحر فرو بری دانی   که ز سرچشمه ایست زمزم و گنگ

گفت ملائے خاکِ نیشاپور   آں و افہم دانش و فرہنگ

کفر از عشق و عشق از ایماں   چیست ایں فتنہ ہا و ایں نیرنگ

ہاں گرامی ز پردہ با خبر است

گر نظیری غلط کند آہنگ

ما خویش را بہ نیم نظرہاں فروختیم   خود را فروختیم چہ ارزاں فروختیم

دیوانگی نبود بلا سنج امتیاز   داماں بجیب و جیب بداماں فروختیم

ما خرقہ را بہ نیم تبسم دریدہ ایم   ما توبہ را بچشمکِ پنہاں فروختیم

بارا بشہر مرگ تہیدست بر منج   ما بیکسی بگورِ غریباں فروختیم

آہے کہ حلقہ حلقہ بامید سر دہیم   با تار تارِ زلفِ پریشاں فروختیم

ما سبحہ ز رشتۂ زنّار ساختیم   ایماں بکفر و کفر بایماں فروختیم

قانونِ عقل نسخهٔ ایماں کتابِ ہوش
در امتحانِ چشمِ سخنداں فروختیم

شورے رسد ز گورِ زلیخا کہ اے عزیز
ما زندگی بگوشۂ زنداں فروختیم

گل کرد نو بہار و جنوں پردہ بر درید
چاکِ جگر بچاکِ گریباں فروختیم

شورِ ہوس نداشت گرامی دماغِ فقر
دستے بجیب و پائے بداماں فروختیم

براہِ وفا پا ز سر ساختیم
خبر را ز خود بے خبر ساختیم

سیہ کاریِ ماست اے پردہ دار
کہ در پردہ با پردہ در ساختیم

سحر خیزیِ آہ کارے نکرد
بگلبازیِ چشمِ تر ساختیم

نبودیم بر اوجِ پروازگیر
بمرغانِ بے بال و پر ساختیم

نبردیم رہ در حریمِ وصال
بخاکِ سرِ رہگذر ساختیم

دعا بر سرِ عرش پرواز کرد
اثر را رہینِ اثر ساختیم

عجب آتشے بود عشقِ غیور | کہ با سوختنہاش در ساختیم
جوانی شد و صبحِ پیری دمید | شبِ آرزو را سحر ساختیم
حیا نیم مست آرزو شد دلیر | نظر را حریفِ نظر ساختیم
نگہ در جگر تیر بر تیر بود | گلِ زخمہا را سپر ساختیم
اثر را اسیرِ دعا کردہ ایم | دعا را کمندِ اثر ساختیم
قدح در نداد آں قیامت خرام | بخوں گرمئِ دردِ سر ساختیم

گرامی دماغِ ظہوری نداشت
خبر را ز خود بیخبر ساختیم

گفت میخور غوطہ در خونِ جگر گفتم بچشم
ریز خونابِ جگر از چشمِ تر گفتم بچشم
گفت شب بر بست رخت آمد سحر اے بوالفضول
داستانِ شکوہ کم کم مختصر گفتم بچشم

گفت ای حسرت نصیب ای بوالهوس ای هرزه گرد

وا مپیچان هر طرف تارِ نظر گفتم بچشم

گفت از عرش آوری شهبازِ معنی در کمند

حمدِ ما میخوان باندازِ دگر گفتم بچشم

گفت ای رمز آشنا مانندِ ماه و آفتاب

گردِ ما می گرد هر شام و سحر گفتم بچشم

یا قلم درکش بحرفِ زار و گیرندهٔ ده وار

یا علم برکش بخونِ پرده در گفتم بچشم

هان دهان سررشتهٔ فرصت مده از دستِ خویش

چشم را برهم مزن ای بیخبر گفتم بچشم

گفت از خود بگسل ای واماندهٔ ذوقِ حضور

نیست اینجا امتیازِ بام و در گفتم بچشم

گفت آب از چشمہ سارِ چشم ریز اے سست عہد
نخلِ امیدِ ترا بندد ثمر گفتم بچشم

فاش گفتن رازہا بر حکمِ عشق آمد حرام
درس گیر از رمزِ دزدیدہ نظر گفتم بچشم

گفت چند آخر گرامی ترّہاتِ بے اثر
در گلو بشکن نفس اے دردِ سر گفتم بچشم

ز قاتل یک نگہ دزدیدہ دیدن آرزو دارم
بخاک افتادن و در خوں تپیدن آرزو دارم

ز دست اندازِ حیرت فرصتِ نظّارہ میخواہم
ز ساقی اندکے مستانہ دیدن آرزو دارم

گداز آمادۂ برقِ نگاہِ کیستم یارب
کہ خوں گردیدن و بیخود چکیدن آرزو دارم

نگه طاقت گداز و شوق بے پروا و من حیران
مژه بر بستن و از خود رمیدن آرزو دارم

مپرس از من بهارِ لذت در خون تپیدنها
که زخمے دیگر از تیغے چشیدن آرزو دارم

بناز اے شوقِ گستاخانه در جولانگهِ نازش
که دشنام از لبِ قاتل شنیدن آرزو دارم

چه گوهر ترک پاس آبرو از من نمے آید
عرق گردیدن و بر خود چکیدن آرزو دارم

رہے گم کرده ام ز افسونِ عقل اے عشق تدبیرے
که سیرِ وادیٔ از خود رمیدن آرزو دارم

جراحت پرورِ عشقم ز آرامم چه می پُرسی
بزیرِ سایهٔ تیغ آرمیدن آرزو دارم

گه از اثبات محو شم گہے بر نفی خود کوشم
باسرارِ دہانش وا رسیدن آرزو دارم

برنگِ سبحه و زنّار تا کے این کشاکش ہا
ز دیر و کعبه خود را واکشیدن آرزو دارم

چو نقشِ پا ندارم طاقتِ ننگِ زمین گیری
بدوشِ آه سر بالا کشیدن آرزو دارم

گرامی ہمتم چون اشک افتادن نمیدانم
ببالِ نالهٔ شب ہا پریدن آرزو دارم

اجل آمد بجان از جانِ ناشادے که من دارم
شنیدن را بشور آورد فریادے که من دارم

شہیدِ غمزه را بر زخمِ بیتابی نمک باشد
الٰہی سخت بیرحم است جلّادے که من دارم

بود ہر تارِ دامش از کششہائے رگِ جانہا
خورد تیرِ قضا سوگندِ صیّادے کہ من دارم

بیک چشمک متاعِ زہد و تقویٰ می کند زاہد
نیازِ گردشِ چشمِ پری زادے کہ من دارم

زلیخا خط کشد بر عارضِ یوسف اگر بیند
پیمبر زادۂ حسنِ خدادادے کہ من دارم

خرامِ فتنہ زائش از روحِ قمری بردہ آرامے
قیامت سر نہد بر پائے شمشادے کہ من دارم

چہ شد یارب وفائے وعدۂ آں خسرو شیریں
کہ جو شد جوئے شیر از خونِ فرہادے کہ من دارم

ندانم قیل و قالِ مدرسہ جز عشق اے واعظ
ہمیں یک دو سہ حرف آموخت اُستادے کہ من دارم

گرامی سر کشد شورِ جنوں از محملِ لیلےٰ
اگر مجنوں رسد در وحشت آبادِ ے کہ من دارم

ناتمام

مجبور در مشیمۂ تقدیر بودہ ایم
مارا چہ اختیار کہ چون و چرا کنیم

برباد رفت عمرِ گرانمایۂ امید
یکچند خدمتِ دلِ بے مدعا کنیم

یار جاں خواست دل دوید کہ من
ایں بچشم آں ہلب رسید کہ من

گفت بر پائے من کہ بوسہ دہد
فتنہ از گوشہ سر کشید کہ من

گفت دستے بد امنم کہ زند
از رگِ صبر خوں چکید کہ من

گفت گردِ سرم کہ می گردد
نالہ در خاک و خوں تپید کہ من

گفت پروانۂ نگاہم کیست
شمع آہ از جگر کشید کہ من

خاک کویش که بر سر افشاند طفل اشکم بسر دویده که من

از گرامی خبر که می آرد

بے خودی پرده بر دریده که من

وفا را کار بستم جاں بر افشاندم نیاز ست ایں

بخونِ نامرادی غوطه ها خوردم نماز ست ایں

شبے از بزم بیروں راندم فرمود و من مُردم

محبت گفت در گوشم که مرگِ امتیاز ست ایں

نگه دزدیده میخواند حیا از دیده می راند

خطابِ لفریب ست ایں عتابِ دلنواز ست ایں

دهانش را چه وا گویم میانش را چه بر سنجم

نمیگویم چه رمز ست ایں نمیدانم چه راز ست ایں

بخود نازم کہ بیخود از زبانم یا معینؒ ریزد

تصرفہائے عشقِ خواجہؒ بندہ نوازست ایں

گرامی را سحر تسبیح برکف دیدم و گفتم

بایں شوخی بایں رندی چہ شیخِ مہرہ بازست ایں

آں پری گر از چمن گرمِ عتاب آید بروں

بلبل از گل گل زبو بو از گلاب آید بروں

یار گر آید بروں ناخوردہ مے از میکدہ

مست از مستی و مستی از شراب آید بروں

موجم از سر رفت امّا شورِ عشق از سر نہ رفت

جائے خوں از زخمہائے کہنہ آب آید بروں

گنجہا بے رنجہا ناید بدست اے بوالہوس

نافہ خونہا می خورد تا مشکناب آید بروں

شد ز برقِ جلوه آتش داغِ جگر خونابه ریز
بادبر آتش خورد آب از کباب آید بروں

یا علیؑ آں زود رنج امشب ز چشمم شد نہاں
رحم فرما تا مکرر آفتاب آید بروں

تو بچشمم آمدی من گریہ سر کردم بلے
آفتاب آید بچشم از دیدہ آب آید بروں

سفلہ را پیچید بسر بادِ غرور از جمعِ مال
متصل آب اندر آب انند حباب آید بروں

عکس روئے تست در آئینہ یا آتش در آب
تو بآب آتش زدی آتش ز آب آید بروں

یار نامد تا نشد دامانِ عمرم چاک چاک
چاک شد جیبِ سحر تا آفتاب آید بروں

گر قدم بیروں گذارد از چمن آں رشکِ گل
جائے اشک از دیدۂ بلبل گلاب آید بروں

گر بروں آید ز مکتب خانہ آں مضمونِ ناز
معنی از ہر لفظ و لفظ از ہر کتاب آید بروں

خوش نگاہاں زخمیِ تیغِ نگاہِ کیستم
کز لبِ زخمِ جگر بوئے شراب آید بروں

اے گرامی در جوابِ صائبِ آتش زباں
اینک از کلکم جوابِ لاجواب آید بروں

اے گرامی غم مخور از گیر و دارِ رستخیز
باش تا آں مہدیٔ عالیجناب آید بروں

گر رسد آوازۂ ایں پارسی در ہند و پارس
خسروؔ از دہلی ظہیرؔ از فاریاب آید بروں

برگِ بیکسی آن نامراد خو کرده | که از برائے کسے مردن آرزو کرده

بآہِ بے اثرِ آن دردمند خو کرده | که گل ز شاخِ وفا چیدن آرزو کرده

باور رسیدنِ ما وصلِ قطره با دریاست | که رفته از خود و خود را تمام او کرده

ز نیم قطره ہزار آفتاب میچکدش | چه باده ایست که مغ زاده در سبو کرده

ز کار رفتۂ ما غم مگر نسیمِ سحر | گره کشائی آن زلفِ مشکبو کرده

نگاه دار ادب را که قهرمانِ دل اند | قلندرانِ ز خود رفته ہاو ہو کرده

سرشک گرم وفا مشربانِ عالمِ دل | ہزار خرقۂ آلوده شست و شو کرده

عیارِ تلخئ جان کندنِ آن غریب شناخت | که از عتابِ بتان زہر در گلو کرده

نماز روئے ترا سر بسجده آورده | نگاهِ ما ز گدازِ جگر وضو کرده

جهان نوردئ مجنون حجابِ بیخبریست | که یار در دل و دل گرمِ جستجو کرده

رموزِ اہلِ خرابات از گراهی پرس
که سالها درِ میخانه رفت و رو کرده

عشق می ورزی ندامت را مبارکباد ده ننگ را آتش زن و ناموس را برباد ده

چند دردِ سر ز درسِ ما و من آخر رقیب نکتهٔ از خود فراموشی تو ما را یاد ده

کوهکن خود جانِ شیرین داد اے عشقِ غیور شورِ شیرین را زبانِ تیشهٔ فرهاد ده

خواجگی را کار فرما بندهٔ خویشم بخوان خطِ آزادی بخونِ بندهٔ آزاد ده

جوهرِ جان عاریت بود اے اسیرِ دامِ نزع از تو می گیرند آخر شاد ده ناشاد ده

حلقه در گوشِ دو محبوب[۵] آمدم اے مستِ ناز ساغرم در ده ولیکن تا خطِ بغداد ده

می زند برقم به خرمن می دهد رختم بآب آصفا بیداد چرخ از حد برون شد داد ده

آمدم آخر بجان از زندگی خنجر فروش منتے نه بر سرم یک خنجرِ فولاد ده

اے گرامی خیز و از تیغِ گلِ زخمے بچیں
نیمجانان را یکے طرزِ تپیدن یاد ده

---

[۵] دو محبوب - [۱] حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی رح - [۲] حضرت میر محبوب علی خان تاجدارِ دکن

بدست آرد تمنّا نقد کام آہستہ آہستہ
عزیزِ مصر شد آخر غلام آہستہ آہستہ

ز گردشہائے چشمِ مستِ ساقی یاد مے آید
بہ بزمِ مے کشاں گردد چو جام آہستہ آہستہ

بہ دیر آوردہ ام ز افسوں طرازی شیخ را آخر
کہ افتد طائرِ دانا بدام آہستہ آہستہ

بگوشم از پر پروانہ آید ایں صدا امشب
کہ گردد پختہ کارِ عشق خام آہستہ آہستہ

اگر خواہی حقیقت رو بمیدانِ مجاز آور
رسند از نردباں بالائے بام آہستہ آہستہ

چہ مے کوشی بحفظِ رازِ عشق آیا نمیدانی
کہ آخر طشت می افتد ز بام آہستہ آہستہ

بذوقِ بوسۂ ابروئے او ازبسکہ می بالد
شد آخر ماہِ نو ماہِ تمام آہستہ آہستہ

بگوشِ شیخ گر افسانۂ کوئے بتاں پیچید
کند با مسجد و منبر سلام آہستہ آہستہ

ہزاراں فتنۂ خوابیدہ را بیدار می سازد
خرامِ آں بتِ محشر خرام آہستہ آہستہ

حریفم را بگو استادی از شاگردیم جوید
ز خدمت خواجہ میگردد غلام آہستہ آہستہ

بصورت جانشینِ عُرفیم در معنیم عُرفی
کہ گردد مستقل قائم مقام آہستہ آہستہ

کشیدم اے گرامی در برامشب ہمچو زنّارش
شد آخر آں برہمن زادہ رام آہستہ آہستہ

ناتمام

سروے زگلشنے چو قدت بر نخواستہ — دُرّے نہ چوں رخت ز کسے کاں بر آمدہ

از رشکِ رنگِ لعلِ تو در صورتِ شعاع — خونِ جگر ز لعلِ بدخشاں بر آمدہ

اے گل ہنوز تو نہ دمیدی کہ در صبا — بیش از تو نکہتے ز گلستاں بر آمدہ

ہر سو ہمی دوید اثر در طلب ولے — مقصودش از درِ شہِ جیلاں بر آمدہ

بر سید چوں کلامِ گرامی برادرم
یک غلغلہ ز گنبدِ ایراں بر آمدہ

بے نیاز ایں قدر چرا شدۂ — بندہ پرور مگر خدا شدۂ

عشق بر حسن منتے دارد — دلِ من بردہ دلربا شدۂ

ناز منت کشِ نیاز آمد — ہمہ ناز از نیازِ ما شدۂ

تو نیازانِ ناز مید انند — کہ ز دل بُردنم جدا شدۂ

مدعی را بآرزوئے تمام | گلِ آغوشِ مدعا شدهٔ
شوخیِ قامتِ ترا نازم | که رم آموزِ نقشِ پا شدهٔ
سست پیمان چه پریدهٔ از من | سخت بیگانه آشنا شدهٔ
در شکستِ دلم چه میکوشی | دشمنِ خانهٔ خدا شدهٔ

هان گرامی ترا شناسم من
چه بلا رندِ پارسا شدهٔ

شبهائے وصل و گوشهٔ چشمِ عنایتے | مائیم و زلفِ یار و مسلسل حکایتے
هان وا رسی به نکتهٔ مضمونِ باغِ خلد | خوانی اگر ز مصحفِ رخسار آیتے
عصیانِ ما و رحمتِ پروردگارِ ما | این را نهایتے ست نه آن را نهایتے
از صبر و شکر نے سخنے نے ترانهٔ | الا چکد ز حضرتِ انسان شکایتے
از چشمِ فتنه مست که خونریزِ عالم است | مضمونِ دار و گیرِ قیامت روایتے

عنوانِ یک نگاہِ تو خونریزِ عالمے — تمہیدِ نیم خندِ تو مرگِ ولائتے

عقلِ بہانہ جو سپر افگند و رم گرفت — در عرصۂ کہ عشق علم کرد رائتے

غیرت کنارہ کرد ز ما عقل رخت بست — کو آں حمیتے ست کجا آں حمائتے

تا چند امتحانِ تغافل۔ تبسمے

دیرینہ بندہ ایست گرامی رعائتے

چشم است سیہ مستے دل ہست سیہ کارے

دردے بجگر دارد بیمار ز بیمارے

از عشق بگو با من با شیخ چہ مے گوئی

ہر کارے و ہر مردے ہر مردے و ہر کارے

آہم بسرِ راہے ماہم بسرِ راہے

دیوار بامیدے امید بدیوارے

از یکدگر اے استاد دل وزدو دلاویز است
رفتار زگفتارے گفتار ز رفتارے

اے عقل چہ تدبیرے اے ہوش چہ افسونے
شد رہزنِ ایمانم آں سادۂ پرکارے

گفتم کہ نمے آئی آرے و نعم گوید
انکار در اقرارے اقرار در انکارے

تمہیدِ وفا سنجاں خاریست تہِ پائے
امیدِ ہوس کوشاں گل بر سرِ دستارے

برق افگنِ مظلوماں برہم زنِ محرُوماں
آں ابروئے خونریزے آں چشمِ ستمگارے

از شوق بجوشم در ذوق زخود رفتم
ایں آتش و آں بادے ایں زخمۂ و آں تارے

آنجا که بود قهرش هر شهر بیابانی
آنجا که بود عفوش هر ذره گنهگاری

از وعظ علم برکش از راز چه می لافی
وعظ است و سرِ منبر راز است و سرِ داری

از چشم همه دردم از گوش همه داغم
چشمی ست سرِ راهی گوشی ست بدیواری

بی پرده بهم یکجان در پرده نفاق اندیش
تسبیح ز تسبیحی زنّار ز زنّاری

از وصل ز دم حرفی گل کرد شکر خندش
لا بر لبِ دل بودش بر لب بُوَدش آری

هر برزن و هر کوئی در ناله و در آهی
هر گوشه و هر بزمی نادیده گرفتاری

در بتکده رفت آن شیخ بخود شد و نشناسد
زنّار ز تسبیحے تسبیح ز زنّارے

ہاں جرم گرامی نیست جز کاہلی و پیری
دیرینه غلامے را مفروش ببازارے

در فقر نهفته اند میری — از گرسنگی چکیده سیری
ما شکوه فروش و سست عہدیم — تو زود نواز و دیر گیری
کارے ز عبودیت کشاید — آزادی ماست در اسیری
دی پیر طریقتم چه خوش گفت — اے دوست بمیر تا نمیری
یک چند نشیں بمسندِ فقر — برخیز ز خواجگی و میری
اے عقلِ سلیم یادم آور — شاہنشہِ عشق را دبیری
از پائے فتاده ام نگاہے — دستم برگیر دستگیری

اللہ اللہ چہ بے مثالی　　سبحان اللہ چہ نظیری

آں نکتہ کہ از خودم برآورد　　برخورد بگوشم از نظیری

ہر دیدہ خواندہ شد فراموش　　اِلّا تو ندیدہ در ضمیری

از یک خم و یک قدح مئے ناب

خوردند گرامی و نظیری

تو اسرار دلِ آگاہ از غافل چہ می پُرسی

رموزِ قعرِ دریا از لبِ ساحل چہ می پُرسی

دلم آفت بجاں آورد حرف از جاں چہ می رانی

بجاں افتاد کارم ماجرائے دل چہ می پُرسی

کریم آنست کز ذوقِ کرم پیش از طلب بخشد

دفا را کار فرما مطلبِ سائل چہ می پُرسی

باو چوں می رسی کز خود نہ رفتی یک قدم بیروں

نہ دادی تن بجادۂ راہ از منزل چہ می پرسی

حدیثِ لذتِ در خاک و خوں غلطیدنِ مُردن

یکے از نیم بسمل پرس از قاتل چہ می پرسی

مرا تا بود جاں بود آرزوئے دل فروشیہا

گذشتم از سرِ جاں آرزوئے دل چہ می پرسی

نخوردی زخمِ شوقِ انتظارِ جلوۂ قاتل

زانداز بخوں غلطیدنِ بسمل چہ می پرسی

نمیدانی ترا در محملِ دل کیست اے مجنوں

سراغِ لیلیٰ از ہر ناقہ و محمل چہ می پرسی

چہ می پرسی گرامی معنئ درد از تہی مغزاں

حدیثِ شورشِ گرداب از ساحل چہ می پرسی

بسا هنگامهٔ دلها که برهم ساختی رفتی
نگاهی کردی و سرها بخاک انداختی رفتی

وفا را کار فرما این چه کافر ماجرائیهاست
مرا وا سوختی با مدّعی در ساختی رفتی

هزاران در هزاران جان و دل افتاده در راهت
بسا اندوختی رفتی بسا انداختی رفتی

تو رفتی با قیامت الله الله آن رخ و قامت
باین افروختی رفتی بآن افراختی رفتی

بجوی نامرادی من سپر افگندم و مُردم
تو در میدان بیرحمی عَلَم افراختی رفتی

ترا ای بیوفا دل سالها در سینه پروردم
چه کردی کار من کارم بجان انداختی رفتی

ہلاکِ شوخیِ طرزِ تغافلہائے دلسوزم
که نعشم را سرِ پائے زدی نشناختی رفتی

کدامیں ملک را رسم است ظالم کشته را کشتن
شهیدِ ناز را ترکانه بر سر تاختی رفتی

ترا گفتم مرو زیں ره گراهی هیچ نشنیدی
غمِ دل در خریدی نقدِ جاں در باختی رفتی

من اول شسته ام اے محتسب از آبرو دستے
زدم آنگاه بیباکانه بر جام و سبو دستے

چو عقرب هر سرِ مژگاں بچشمم می زند نشتر
اگر بینم شبے در کاکلِ آں ماهرو دستے

کدامیں می دهد تعلیمِ بیرحمی بآں ظالم
من از دنبالِ نالاں غیر را در دستِ او دستے

الٰہی کو شبِ مہتاب و ذوقِ مے پرستیہا

بدستے دستۂ نرگس بدستِ یا ہر دوستے

خوشا رندے کہ می دارد بہ بزمِ بادہ پیمایاں

بدستے ساغرِ صہبا و بر دوشِ سبو دستے

من و گمنامی و دشتِ جنوں شہ در تغافلہا

ز پا افتادگاں را اے و زیرِ ہا جو دستے

بقولِ عرفیم ممنونِ منتہائے یک منعم

کشائم کے بحاجت چوں گدائے کو بکو دستے

گرامی بزمِ وصلِ عاشقاں دارد تماشائے

بدست حیلہ جو دستے بدستِ آرزو دستے

تمنا از تغافل در جگر خارست پنداری!
تماشا از تبسم گل بدستارست پنداری

نگاہش را نهفته با دلم کارست پنداری
رگِ بیتابیم را زخمه بر تارست پنداری

مژه بر گردِ چشم خار دیوارست پنداری
سرشکم بر مژه گل بر سرِ خارست پنداری

قدش را دیدم و از خویش رفتم می توان گفتن
که این نخلِ بلا را بیخودی بارست پنداری

چنان افتاد با زلفِ برہمن زادگان کارم
که تسبیحِ امامِ شهر زنارست پنداری

نه امیدے نه زخمِ تیشهٔ نے فتنهٔ زالے
دلِ بے آرزو را گل بدستارست پنداری

گرامی را بخواب مرگ دیدم وہ چہ خوابست این

چناں وا ماندہ چشمانش کہ بیدارست بیداری

اے ز لعلِ درفشاں عکسے در آب انداختی

آبروئے صد گہر یکسر در آب انداختی

بند بکشادی ز برقع شعلہ در دلہا زدی

زلف شکستی بجانہا پیچ و تاب انداختی

دادی از یک جلوۂ عارض ملائک را فریب

عقدہا در کارِ ماہ و آفتاب انداختی

جلوہ گر ماہِ نو از سرچشمۂ خورشید شد

سایۂ ابرو چو در جامِ شراب انداختی

غمزہ کردی و دادی خرمنِ دلہا بباد

وز نگہ آتش بجانِ شیخ و شاب انداختی

قطرہ را دادی ز قدرت صورتِ دُرِّ یتیم
خود قضا حیراں کہ چوں نقشے برآب انداختی

ریختی رنگِ اثر بر زخمۂ منقار ہا
چاشنیِ نغمہ در تارِ رباب انداختی

دادۂ با بلبل و گل جوہرِ گفت و شنید
در نفسہا خاصہ تارِ رباب انداختی

غم مخور از آتشِ دوزخ گراؔمی چوں بصدق
سر بخاکِ آستانِ بوترابؑ انداختی

چہ افسوں اے نگاہِ دلربا در کارِ جاں کردی
کہ جاں را آرزومندِ بلائے ناگہاں کردی

کمانِ فتنہ زہ ناکردہ تیرِ غمزہ سر دادی
دہانِ زخم را محشر فروشِ الاماں کردی

قدح گفتی بمغروراں نخواہم خورد ہاں خوردی

ستم گفتی بمظلوماں نخواہم کرد ہاں کردی

تبسم را ادب کردی تغافل را صلا گفتی

نگہ را گوشش مالیدی بلا را پاسباں کردی

ترا ہر ذرۂ نقشِ قدم زد خندہ بر اختر

گذشتی از سرِ خاکم زمیں را آسماں کردی

نگہ را نکتۂ عاشق نوازی درس فرمودی

بلا گرداں روم نا مہرباں را مہرباں کردی

ترا گفتم کہ دل بارے صمد را یا صنم را دہ

تو از کف رائگاں دادی نہ ایں کردی نہ آں کردی

نگاہِ آرزو مندِ وفا را اے سرت گردم

لگدکوبِ فریبِ غمزۂ نا مہرباں کردی

زخود رفتی ز شاخِ وصل گل چیدی نہ ہے قسمت
باوجِ مدّعا از خود گذشتن نردباں کردی

تکلّف برطرف اے کوہکن مرگِ ترا میرم
کہ جاں در کارِ دل کردی و دل در کارِ جاں کردی

گرامی آں امامِ نکتہ سنجانِ معانی را
بلا گردانِ گردشہائے چشمِ نکتہ داں کردی

ناتمام

زہوشم برد از یک جلوہ آں طفلِ خود آرائے
قیامت قامتے محشر خرامے فتنہ بالائے

شب آخر گشت و نقشِ مدّعا صورت نہ بست آخر
جگر خوں شد ز حرفِ وعدۂ امروز و فردائے

بلا گردانِ روم اے ساقیٔ ما اے سرت گردم

چہ مخمورم فسردہ در سرِ ما دردِ سر پائے

ز بزمِ دوست آوخ بے خبر بودیم ما غافل

دہد ما را خبر آں سالکِ مجذوب از جائے

منِ مخمور را اے ساقیٔ رمز آشنا امشب

دہ آں ساغر کہ گیرد دردِ سر را لغزشِ پائے

ناتمام

دل را بیک کرشمہ چہ دیوانہ کردۂ　　دل خانۂ غم ست پری خانہ کردۂ

آتش زدی بہ توبہ و پیماں دہی بآب　　زاں آبِ آتشیں کہ بہ پیمانہ کردۂ

اے شیخ اے گرامیٔ ما اے اسیرِ خویش

دل خانۂ خدا ست تو بتخانہ کردۂ

مثنویات

تمام و ناتمام

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

سرخطِ مجموعۂ امید و بیم | بسم اللہ الرحمٰن الرحیم
جوشِ خمِ میکدۂ لم یزل | معنیٔ دیباچۂ علم و عمل
مصرعِ برجستۂ دیوانِ راز | زمزمۂ دلکشِ قانونِ ناز
در تہِ ہر حرف چہ دلہا اسیر | بسملِ بسم اللہ چہ طفل و چہ پیر

مرکزِ پرکارِ رموزِ قدیم
بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

مثنوی بطرز حضرت مولینا روم علیہ الرحمۃ

اللہ اللہ چہ بیدار بختم کہ حضرت مولینا روم قدس سرہٗ شبے بخوابم جلوہ فرمودہ فرمودند کہ گرامی چند نشینی ہلہ برخیز کارے بکن پیش از آنکہ کار از دست رود دست از کار۔ درحال مژہ واکردم لختے چشم بمالیدم ایں بیت بگوشم برخورد۔

بالبِ دمسازِ خود گر جفتمے
ہمچو نے من گفتنی ہا گفتمے

نے کہ نالان ست بیش از چوب نیست
چوب نالد دل نہ نالد خوب نیست

بوالعجب چوبے کہ شورش در سرست
سوختن در پردہ ہائش مضمرست

پردہ ہائش پردہ ہائے خیر و شر
ویں عجب خود پردہ دارش پردہ در

سینہ اش با چاک ہا پیوند گیر
در کمندِ نالہ ہائے خود اسیر

خندہ را در گریہ آرد نالہ اش
نالہ اش زنجیری تبخالہ اش

شورش از جائے دہد ما را خبر
رشتہ اش از جادۂ برکردہ سر

سخت نالانست نے بر حالِ ما ‏ ‏ حالِ ما دیباچۂ اعمالِ ما

یار در آغوشِ ما - ما بیخبر ‏ ‏ یار در چشم ست و ما داغِ نظر

جہلِ ما کردست ما را بوالفضول ‏ ‏ بوالفضولیہائے ما ردِّ قبول

خیمہ بر اختر زدن سہل ست سہل ‏ ‏ خویش را نشناختن این ست جہل

جہلِ ما از لوحِ ما آورخ زدود ‏ ‏ نکتۂ تفسیرِ اوفوا بالعہود

ورنہ ما بودیم پیدا و نہاں ‏ ‏ معنیٔ ترکیبِ وصلِ جسم و جاں

خندۂ صبحِ ازل انفاسِ ما ‏ ‏ کعبۂ امیدِ دلہا یاسِ ما

ما نگہدارِ رموزِ جزو و کل ‏ ‏ عکسِ نورِ اولِ ختمِ رسلؐ

حیف بشکستیم آں عہدِ الست ‏ ‏ زاں شکست آمد بکارِ ما شکست

عہدہا بربستہ بشکستیم ما ‏ ‏ با شکستن عہد بربستیم ما

بیخبر ماندیم از بود و نبود ‏ ‏ خود وجود از ما و ما ننگِ وجود

ما اگر از سرِّ من و مائی نہیم ‏ ‏ ہمچو نے سر بر خطِ نائی نہیم

رمزہا گوئیم از اسرارِ قدم   نکتہ ہا خوانیم از لوح و قلم

وہ چہ خوش فرمود مولانائے رومؒ   آں محیطِ حکمت و بحرِ علوم

"با لبِ دمسازِ خود گر جفتمے   ہمچو نے من گفتنیہا گفتمے"

گوشۂ چشمِ جلال الدین رومؒ   سینہ ام را می کند کانِ علوم

جذبۂ پنہانِ مولانا جامؒ   از نگاہے کرد ناقص را تمام

من ندانم کارِ من با نالہ چیست   من ندانم بر لبم ہنجارِ نالہ چیست

نالۂ من نالۂ نے را اسیر   رمزِ پنہاں سوختن را درس گیر

آتشِ بیدود غیر از نے کجا   موجِ آتش خیز غیر از مے کجا

فتنہ ہائے بیدلی از نے بپرس   داستانِ بیخودی از مے بپرس

نے کہ مے ناخوردہ رندِ سرخوش ست   در نظر چوب ست امّا آتش ست

آتشے در پردہ با دلہاش کار   داغِ پنہاں سوختن را پردہ دار

غیرِ نے ہم آتش و ہم چوب کو   غیرِ نے خود سالک و مجذوب کو

عقل میگوید کہ نے بمغز چوب | عشق میگوید مسیحائے قلوب

عیسئ بیمار غیر از نے کجا | خفتۂ بیدار غیر از نے کجا

ہمت یار و جبر ہستی و خمار | تعبیہ در جوہر نے ہر چہار

حبذا مختار و مجبور است نے | اللہ اللہ مست و مخمور است نے

چیست نے اے پائے بست آب و گل | چوبکے بیجان و لیکن زندہ دل

چوبکے دہ بیدلی جانباز فرد | سینہ اش ہمرلوح دست آویز درد

چوب یک خشک است تا تر زبان | نی نہد لب بر لب شیریں لبان

کہنہ رندے خانماں آوارۂ | سینہ چاکے داغ آتشپارۂ

ما بخود پیچیدۂ نے از خود گم است | حیف با انسان و نے خود ہیزم است

حیف نے را درد و ما را درد نے | نالہ ہائے گرم و آہ سرد نے

یادگیر از نے یکے اے ناتمام | رمز تسخیر قلوب خاص و عام

درس صلح کل بخوان زین خشک چوب | خشک چوب آمد رفیق زشت و خوب

بود چوبے اے پسر چوبِ کلیمؑ — آں کہ میکرد ے دلِ فرعوں دو نیم

من چہ خوانم رمزِ آں چوبِ بصیر — گاہ بودہ اژدہا گہ جوئے شیر

من چہ رانم داستانِ آں عصا — گاہ جوئے شیر گاہے اژدہا

چوب ہم بود اے برادر آں ستوں — کز فراقِ مصطفےٰ بگریست خوں

اے تو انساں چوب از تو بہتر ست — کینہ ہا در سینۂ تو مضمر ست

کینہ و بغض و حسد ایمانِ تست — در کشاکشہائے حسرت جانِ تست

اے منافق اے ہمہ داغِ نفاق — خیز بر خور از بہارِ اتفاق

پارۂ از گوشت در پہلوئے تو — بر نگر داند ورق از خوئے تو

پارۂ آں گوشت را دل خواندۂ — آستیں بر بیدلاں افشاندۂ

در دلت بیتابیٔ بسمل کجا — دل کہ در معنی دلست آں دل کجا

دست زن بر دامنِ صاحبدلے — بو کہ آساں گردد ت ہر مشکلے

ہیچ میدانی گرہ کاں بر دلست — مشکل اندر مشکل اندر مشکل ست

ہیچ مشکل نیست جز پیچاکِ دل عقل حیرانست در ادراکِ دل

دل ز جاں برگیر خود جانانہ خانہ را بگذار صاحب خانہ

خانہ اش را قفل نے در بند نے در رہش خاشاک چون و چند نے

بگسل از خود با خدا پیوند گیر لذّتے از بیخودی یکچند گیر

ہیچ میدانی کہ صاحبدل کدام خواجۂ لولاک آں خیر الانامؐ

خندۂ صبحِ تمنّائے خلیلؑ خاک بوسِ آستانش جبرئیلؑ

تاجِ رمزِ لِیْ مَعَ اللّٰہ بر سرش خرقۂ اَلْفَقْرُ فَخْرِیْ در برش

باز شورے نے رہِ ہوشم زند آتشے در پردۂ گوشم زند

شعلہ زد در جانم آں آتش زباں خانمانم سوخت آں بے خانماں

من ندانم در سرم سودائے کیست من ندانم خانۂ دل جائے کیست

وہ چہ سودائیست سودائے کسے وہ چہ غوغائیست غوغائے کسے

داشت سودائے کسے جانِ بلالؓ جیبِ موئے شد گریبانِ بلالؓ

بود سودائے محمد در سرش
چشمِ موسیٰ بود آں چشمِ ترش

در بیانِ آنکه دل چیست و صاحبدل کیست و نَے را که چوب است خشک

از تر زبانیِ دل چه خبر که دلِ دردمند را از آتشیں نوائیِ نَے چه اثر

شورِ نَے در جانم افگنده ست شور — شورشِ دیوانگی آورده زور
باز دیوانه شدم اے کودکاں — چاک زد دستِ جنونم جیبِ جاں
کودکاں خشت و کلوخ و سنگ نیست — یا مگر عقلم جنوں آہنگ نیست
مژده اے طفلاں دگر مجنوں شدم — پرده دارِ جذبهٔ بیچوں شدم
رفت دل در دستِ آں ہمایں گسل — مرغ دست آموزِ صیاد است دل
چیست دل سرچشمهٔ امید و بیم — کارگاهِ نکتهٔ صنعِ حکیم
چیست دل آئینهٔ پستی و اوج — ناخدا و کشتی و گرداب و موج
چیست دل پیمانهٔ بزمِ خیال — چیست دل گنجینهٔ ماضی و حال

چیست دل شیرازۂ بیم و امید — چیست دل مجموعۂ عاشور و عید

چیست دل خلوتگہِ شادی و غم — چیست دل زنجیریِ دیر و حرم

چیست دل ہم مہرہ و ہم زہر مار — چیست دل ہم پردہ در ہم پردہ دار

چیست دل ہم نشتر و ہم برگِ گل — چیست دل ہم ابلہ و ہم عقلِ کل

چیست دل ہم داغ و ہم تمہیدِ باغ — چیست دل ہم ظلمت و ہم شب چراغ

چیست دل گنجینۂ جاں را کلید — چیست دل راہِ وفا را بایزیدؒ

چیست دل در پیچہاں آتش فگن — بیستونِ آرزو را کوہکن

چیست دل صوفیچۂ خلوت نشیں — چیست دل رندِ قدح در آستیں

چیست دل مصباحِ بزمِ ناپدید — چیست دل مفتاحِ گنجِ بے کلید

چیست دل ہم در سفر ہم در وطن — چیست دل ہم رہنما ہم راہزن

چیست دل رمزِ مثالِ بے مثال — چیست دل عرشِ خدائے ذو الجلال

چیست دل ہم سرکش و ہم سرنگوں — چیست دل ہم مغزِ جاں ہم موجِ خوں

چیست دل سرِ جلوۂ اسرارِ جود — چیست دل سر خطِ فہرستِ وجود

چیست دل دار العیارِ امتحاں — چیست دل گاہے چنیں گاہے چناں

گاہ در کوئے بتانم می برد — گاہ در مسجد کشانم می برد

گاہ بد مستم کند مانندِ مے — گہ بشورم افگند مانندِ نئے

بر رگ و جانم زند مضرابِ درد — گوشمالم میدہد در رہ نورد

باز پیچیدہ است شورے در سرم — باز افتاد آتشے در دفترم

باز شوقے زخمہ بر تارم زند — باز ذوقے گل بدستارم زند

باز گردیدم بجذباتِ کمال

بیخودِ اندازِ مولینا جلال رح

ہان وہاں اگر گویم کہ مثنوی مولوی معنوی را سوائے جواب گفتن در سر

دارم خاکم بدہاں ۔ واگر خوانم کہ بجذباتِ روحانی مولینا روم رح از

جیب معانی سر بر آرم پائم بر آسماں ۔

گرامی را با مولوی چہ نسبت ۔ مولوی شیخ رمز آگاہ، گرامی رندِ گم کردہ راہ۔ آں آفتاب ایں ذرہ۔ آں محیط ایں قطرہ۔ آں عاشق ایں بوالہوس۔ آں صادق ایں کاذب۔ آں مرد الٰہی ایں مردود لاہی۔ آں سجادہ نشین کامل عیار ایں ترہات فروش ہر کوچہ و بازار۔ آں قلمرو معانی را امیر کبیر ایں در کشاکش نفسِ امّارہ اسیر۔ آں مقبول ایں مردود۔ آں از کلید انفاس درِ گنجینۂ معانی کشادہ ایں خرمنِ عمرِ دوروزہ را برباد دادہ۔

گرامی

ہیں چہ پنداری کہ آوردم کتاب ۔ مثنوئ مولوی را در جواب

مولوی دریاست من از قطرہ کم ۔ من گیاہے خشک او ابرِ کرم

من مثالِ ذرہ او خود آفتاب ۔ او تلاطمہائے دریا من حباب

مولوی مقبول و من مردودِ یار ۔ من خزاں دیدہ چمن او خود بہار

مولوی از رمزِ عشق آگاہ بود ۔ شمس تبریزش چراغِ راہ بود

من ز خاکِ جہل او شہرِ علوم ۔ اللہ اللہ من ز پنجاب او ز روم

من مثالِ ذرّہ او خرمن بحاصل — من گرفتارِ فراق او محوِ وصل

لیکن آں داند کہ چشمش روشن است — دانہ از خرمن ز دانہ خرمن است

در شرارہ خفتہ آتش خانۂ — خرمن آمد تعبیہ در دانۂ

ایں سخن دور است از فہمِ عوام
در غزل[۱] ایں رمز وا گفتم تمام

دعائے مظلوماں

اے بسا تاج و تخت مرحوماں — لخت لخت از دعائے مظلوماں

اے بسا نیزہ ہائے گنجوراں — شاخ شاخ از دعائے رنجوراں

اے بسا تیر ہائے جبّاراں — تار تار از دعائے غمخواراں

---

۱ غزل ۔ تو اسرارِ دلِ آگاہ الخ ۔

اے بسا رایتِ عدو شکناں ریز ریز از دعائے پیرزناں

آں کہ یک پیرزن کند بسحر

نکند صد ہزار تیر و تبر

اندر زے چند کہ شاہاں را بکار آید

با آہو نگاہاں مپیچاں بسے کہ تا بر تو آہو نگیرد کسے

تو شیری مکن بر خود آہو دلیر مبادا کہ آہو کند صید شیر

با آہو و شیر آشنائی کہ چہ نظر بازی و دلربائی کہ چہ

تو شاہنشہی عشق و مستی چرا تو ظل الٰہی بت پرستی چرا

ستم کوشیِ چرخ معلوم شد کہ حاکم زمین بوسِ محکوم شد

خداوند شد بندہ را بندۂ سر افگندۂ را سر افگندۂ

قیامت قیامت بلا در بلا   خداوند را بنده فرمانروا

بود خارج آهنگ قانونِ هوش   اگر خواجه شد بندهٔ را سفته گوش

سرِ خواجگی چون پذیرد نظام   اگر خواجه گردد غلامِ غلام

خداوند گر بندهٔ بنده شد   خود اقبال از وی پراگنده شد

ترا چیست با گریه و ناله کار   تو این کارها کودکان واسپار

تو شاهی ترا عشق بازی که چه   تو محمودِ دلها ایازی که چه

تو شاهی ترا عشق مطلوب نیست   که محبوب تر جز تو محبوب نیست

تو از شاعری برمیاور نفس   که این قسمتِ مفلسانست و بس

چه می‌نالی از داغِ دل بے سبب   دلِ شاه و داغِ فراق اے عجب

شکار افگنی هاست شاهانه کار   نه چندانکه گردی شکارِ شکار

ز درویش و رمّال و شاعر گریز   نحوست بود هر سه را خانه خیز

باکسیریان رنگ تاثیر نیست   نگاهِ تو خود کم ز اکسیر نیست

مخواں سفلہ را بر سرِ خوانِ دلیر
نگردند ہم کاسہ روباہ و شیر

مثنوی

(یہ نظم انجمن حمایتِ اسلام لاہور کے جلسہ میں پڑھی گئی)

چیست اسلام شاہ راہِ نجات — نکتۂ امتیازِ موت و حیات
چیست اسلام رمزِ قلبِ سلیم — اثرِ آں دعائے ابراہیمؑ
چیست اسلام علم را پر و بال — نوبہارِ حدیقۂ اعمال
چیست اسلام گوشہ گیرِ قلوب — مشرق و مغرب و شمال و جنوب
چیست اسلام فطرتِ ازلی — نقشِ موجِ محیطِ لم یزلی
چیست اسلام شاہدِ توحید — معنیِ نسخۂ ادب تمہید

چیست اسلام نسخه ایست بلیغ	ادب آموزِ حکمتِ تبلیغ
چیست اسلام گویم از الہام	رحمتِ ذو الجلال و الاکرام
بلبلِ خامه ہاں زباں بکشائے	نغمه سر کن بشاخِ حمدِ خدائے
آں منزّه ز تہمتِ اب و جد	خوانده لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُولَدْ
گلِ توحید پاک بیں چیند	چشمِ احول یکے دو می بیند
یار در چشمِ پاک بیں نظراں	خارِ تثلیث در رہِ دگراں
تو مبیں یار را بدیدهٔ غیر	محرمِ کعبه نیست راہبِ دیر
آتشیں کرده اشکِ بلبل را	داده از شبنم آبرو گل را
از افق چوں سپیده بر زد سر	نرم نرمک وزید بادِ سحر
کز درم در رسید مژده دہے	چابکے بذله سنج خوش نگہے
گفت اے پادشاہِ ملکِ سخن	شاعرِ خاص پادشاہِ دکن
اے گرامی بحیرتم چه کسی	جادو انگیز آتشیں نفسی

منتِ عمرو و زید ہاں تا چند — مگسِ خوانِ این و آن تا چند

طرفہ مجنون فتنہ زنجیری — کہ مریدِ زنی باین پیری

چیست در دامِ زلف پیچیدن — پا ز دامانِ عقل برچیدن

رفتن از خود ز چشمِ جادوئے — زخم خوردن ز تیغِ ابروئے

قصۂ زلفِ یار سر کردن — عمرہا در جنوں بسر کردن

درِ دلہائے دردناک زدن — در گریبانِ عقل چاک زدن

گاہ گفتن کہ زلف دامِ دلست — گاہ خواندن نگہ پیامِ دلست

زلف گر دام ہست مارا چہ — چشم با دام ہست مارا چہ

ہلہ برخیز حیلہ سازی چند — قصۂ حسن و عشقبازی چند

نظمِ دلکش بخوان بطرزِ دگر — مولدِ تست شہر جالندھر

ذرہ اش برستارہ چشمک ریز — خاکِ جالندھر ست مردم خیز

اے لگد کوب ترہات غرور — بے ادب طفلِ مکتبِ لاہور

من ترا مے برم بانجمنے / انجمنے کہ غیرتِ چمنے

چند صاحبدلانِ عالی قدر / محفلِ دانش و ادب را صدر

نقش معنی ز مدعا بستند / فتنہ را دست بر قفا بستند

ہیچ دانی کہ صدرِ محفل کیست / ما ہمہ جسمِ محفل و دل کیست

معنیٔ نکتۂ خفی و جلی / جوہرِ فرد ذوالفقار علی

عقل و دانش ز خانہ زادانش / من و تو سر بخطِ فرمانش

صدرِ روشن ضمیر فضل حسین / شاہِ ما را وزیر فضل حسین

اثرِ عدلِ وے بود کہ دلیر / میش سر می نہد بزانوئے شیر

پیل در سایۂ حمایتِ مور / چشم بازہ آشیانۂ عصفور

مردمی مضمرست در گہرش / ہمہ احسان تراود از نظرش

باد چشمِ ستارہ در کارش / باد تائیدِ ایزدی یارش

حکمت آموزِ حال و استقبال / وہ چہ علّامہ ایست سر اقبال

می دہد جلوہ حال را در قال　　گوئٹے را جوابِ سرِ اقبال

چہ شناسند اہلِ لسانِ عوام　　ذوقِ رمزِ حمایتِ اسلام

پاک را از پلید نشناسند　　بایزید از یزید نشناسند

سرِ حاسد بخاک و خوں بہتر　　خونِ فاسد ز رگ بروں بہتر

چہ مقلّد چہ مقتدی چہ امام
بفتنہ کوششِ حمایتِ اسلام

مثنوی

(یہ نظم اعلیحضرت حضور نظام خلد اللہ ملکہٗ کی تخت نشینی کے موقعہ پر پڑھی گئی)

حمد

بلبلِ خامہ ہاں زباں بکشائے　　نغمہ سر کن بشاخِ حمدِ خدائے

فکرِ ما جہل و عقلِ ما تاریک — رہِ حمدِ خدا رہِ باریک

فکرِ داناست پائمال اینجا — مرغِ دانش شکستہ بال اینجا

بلبلِ خامہ ام زباں تر کرد — نغمۂ حمدِ کبریاں سر کرد

دامنِ شوق بر کمر زدہ ام — گلِ حمدِ خدا بسر زدہ ام

شمع و پروانہ بسملِ نازش — گل و بلبل شہیدِ اندازش

ذرہ و خور یکیست در نظرش — بادشاہ و گدا گدائے درش

غنچہ را گل ازنسیم کند — قطرہ را دُرِ یتیم کند

پا بگل سرو در تمنایش

بید سر بر زمیں بسودایش

نعت

ایں چہ شوخیست ویں چہ بے ادبی — من و نعتِ محمدِ عربی

دُرِ یکتائے دُرجِ مطلبی — سیدِ ما محمدِ عربی

من و این نشه آن دماغ کجا — من و این باده آن ایاغ کجا
نازشش کارگاهِ ارض و سپهر — حلقه در گوشِ او چه ذره چه مهر
شعلهٔ نور و موسیٰ و سرِ طور — احمدؐ از فرق تا قدم همه نور
زده یونسؑ به بطنِ حوت قدم — زد محمدؐ به جدی و حوت علم
زکریاؑ به اره گشت دونیم — خواجهؐ را دل بذکرِ اره سلیم
با سلیمانؑ ز تختِ باد دلیل — تختِ احمدؐ ز شهپرِ جبرئیل
پورِ مریمؑ که خود نماند ابے — مرده را زنده کردے از نفسے
خواجهؐ ما حبیبِ خاص خدائے — گمرہاں را بشرع راہنمائے
رہِ توحید را بسر پویاں — امّی حرف امتی گویاں
مرده را زندهٔ احد میکرد — زنده را زندهٔ ابد میکرد
یوسفؑ از چاه گر بماه رسید — خواجهؐ ز انگشت جیب ماه درید
نوحؑ شد ناخدائے کشتئ خویش — مرہمے چند بست بر دلِ ریش

بخدا قدرِ مصطفےٰ دگرست　　ناخدا دیگر و خدا دگرست

علم افراز عرصۂ افلاک　　جلوہ افروزِ کرسیٔ لولاک

از افق چوں سپیدہ بر زد سر　　نرم نرمک وزید بادِ سحر

سبزہ فرشِ زمردیں افگند　　موجِ سنبل بزلف چیں افگند

سرو سر برکشید تا بفلاک　　ریشۂ سنبل دوانده تا بسمک

بلبلاں گرمِ خوشِ نوائیہا　　خود فروشاں بآشنائیہا

سنبل آراست زلف خم درخم　　شبنم از برگہا چکد کم کم

نغمہ زن بلبلانِ خوش گفتار　　برگِ گل نرز خمت منقار

لالہ سر گرمِ مے پرستیہا　　گل تبسم فروشِ مستیہا

منِ بیخود بگوشہ وا ماندہ　　درس خوانِ کتاب ناخواندہ

کز درم در رسید مژدہ دہے　　چابکے بذلہ سنج خوش نگہے

درِ مستی ز ناز وا کردہ — ناز را پیرہن قبا کردہ

گردشِ چشم رقصِ ہمپیمانہ — یک نگہ صد ہزار میخانہ

محشرِ فتنہ فتنۂ محشر — گردشِ چشم گردشِ ساغر

گفت گاہے بادشاہِ ملکِ سخن — شاعرِ خاص بادشاہِ دکن

واکنِ عقدہ ہائے لاینحل — دانش آموز جوہرِ اول

در گریباں ز غصہ بردہ سرے — وز بد و نیکِ دہر بے خبرے

یکجہاں مستِ شادمانیہا — تو گرفتارِ ناتوانیہا

نقشِ پائے نہ نشستن چیست — رنگِ روئے نہ شکستن چیست

زلفِ لیلیٰ نہ خمیدن چہ — دلِ مجنوں نہ تپیدن چہ

ما و انگیزِ میگساریہا — تو و اندازِ بے قراریہا

ہلہ برخیز بادہ ریز بجام — سر فرو نہ بر آستانِ نظام

آں شہنشاہِ آفتاب کلاہ — کہ زد از قدر خیمہ بر سرِ ماہ

شمع افروز مملکت رایش | داده اقبال بوسه بر پایش
فتنه میں نالد از پر تیرش | فتح بالد بخود ز شمشیرش
تیغش آنجا که سر بر افرازد | سرکشاں را بسجده اندازد
عفوش آنجا که زد دوال بکوس | طاعت آمد گناه را پابوس
هوس آنجا که حرف جودش خواند | بر گدا منتِ کریم نماند
خاک پایش شفائے بیماراں | عفو منت کشِ گناہگاراں
قلم هر کجا که گشت علم | سرِ بدخواهِ شاه کرد قلم

اے گرامی دراز شد سخنم
نفس اندر گلو فرو شکنم

مثنوی جوہرِ ہمت

در پابندئ وقت

حمد زیبا بود خدائے را — کہ کند پادشہ گدائے را

غنچہ را گل از نسیم کند — قطرہ را دُرِّ یتیم کند

آتشیں کردہ اشک بلبل را — دادہ از شبنم آبرو گل را

پا بگل سرو در تمنائش — بید سر بر زمیں بسودائش

سوسنش دہ زباں بحمد و ثنا — چشمِ نرگس در انتظارش وا

کردہ از خار دست گلچیں ریش — لالہ را دادہ جام مستئ خویش

بر پیمبر درود می خوانم — سگِ درگاہِ شیر یزدانم

شبے از روز عید خُرّم تر — ہمچو صبحِ وصال جاں پرور

چرخ را دیدہ ہا ز اختر وا — مرغ و ماہی بخواب استغنا

من بیدل بحجره بنشسته — مضطرب همچو مرغِ پربسته
ناگه از در درآمدم یارے — عاقلے پخته مغز هشیارے
جسم را روح روح را آرام — سربلندِ زمانه همت نام
گفت کاے شاعرِ یگانۀ دهر — وز فنون و علوم یافته بهر
واکن عقدهاے لاینحل — دانش آموز جوهرِ اول
در گریبان ز غصه برده سرے — وز بد و نیکِ دهر بے خبرے
خلق سرمستِ شادمانیها — تو گرفتارِ ناتوانیها
نخلِ عیشِ طرب ببار آمد — رفت فصلِ خزاں بهار آمد
نبود اندریں زمانه هم — بودها نه ز شهر لندن کم
هر طرف ز اشتیاق می جوشند — بر ترقیِ خلق می کوشند
بارِ منت بدوشِ کس ننهند — بزمها ساختند و رائے زدند
خاصه بزمِ رفاهِ عام بود — که بنائش علی الدوام بود

ساختند اہلِ ہمت انجمنے — انجمن یا کہ غیرتِ چمنے
بانیِ آں سخنورانے چند — ہوشیاران و نکتہ دانے چند
ممبرانش ہمہ خجستہ سیر — قلزمِ علم را ہمیں گوہر
زاں میاں افسرِ ہمہ دانے — مسند آرائے عزت و شانے
سینہ اش را صفاتِ مہ ونے — دانش و علم را فلاطونے
نامِ او بر زبان نمی رانم — ترسم از دشمناں کہ میدانم
بر من آرند زہر خند ہمہ — بہ خوشامد گماں برند ہمہ
لیک نبود زمام خویش بدست — شدہ ام از مئے ہوایش مست
چہ کنم نامِ آں خجستہ زمن — خود بخود می تراود از لبِ من
خندۂ صبح آفتاب درخش — خان والا تبار قادر بخش
ہرچہ گوئیم راست می گوئیم — جز رہِ راستی نمے پوئیم
راست گو کے دروغ می گوید — با صفا کے رہِ حسد پوید

خیر خواهِ زمانہ بد نہ کند | مرد صافی درون حسد نہ کند
سگ منش حاسداں کہ بیخبر اند | سر بسر ہرزہ گو و دردِ سر اند
مے ندانند فرع را از اصل | کم شناسند وصل را از فصل
نکتہ سنجاں گرامیم خوانند | کیست جامی نظامیم خوانند
سرِ حاسد بخاک و خوں بہتر | خونِ فاسد ز رگ بروں بہتر
دست بر دامنِ دعا بزنم | گام در راہِ مدعا بزنم
ہمتِ ہمبراں مددگارش | یا رب از چشمِ بد نگہدارش
اے گرامی ز راہِ حسن طلب | آمدم ہاں بعرصۂ مطلب
شد ہر آنکس ز بندِ وقت آزاد | دادہ اوقاتہائے خویش بباد
قیمتِ وقت را کسے نشناخت | کز سرِ جہل نقد ہمت باخت
کم نگاہیٔ وقت آخر کار | جز ندامت دگر نیارد بار
مجمل آید بفہم از تفصیل | گوش کن گویم از رہِ تمثیل

ساعتے را کہ می نہی در جیب
ہست پابندِ وقت خود لاریب

سوزنِ آں کہ ہمچو پرکارست
رشتۂ وقت را گرفتارست

خارج از حدِ خویش چوں گردد
خاطرِ تو ز غصّہ خوں گردد

کوشی اندر درستیش شب و روز
زیں حدیثم نصیحتے آموز

حضرتِ انسان اشرف الاولاد
وقتِ خود را اگر دہد از یاد

خاک بر فرقِ آدمیّتِ او
وائے بر طبعِ بے حمیّتِ او

مثنوی

نالۂ گرامی در حسرتِ جوانی

الا اے کہن صید صحرائے آز
چہ میدانی اندازِ ناز و نیاز

نظر بر هوس در شکستی چرا — بخود تهمتِ عشق بستی چرا

هنوزت مژه از جگر تر نشد — هنوزت جگر وقفِ خنجر نشد

هنوزت نگردید لب ناله خیز — هنوزت نشد ناله هنگامه خیز

هنوزت نگاهی به رهِ دل نزد — دلت سر بدنبالِ محمل نزد

هنوزت نیفتاد جان در گداز — نیازت نشد چاشنی گیر ناز

هنوزت نگردست مژگان تر — جگرکاویِ زخشم و داغِ جگر

هنوز آن ز مردم رمیدن کجا — بخون بسملانه تپیدن کجا

هنوز آن سحرخیزیِ آه کو — هنوز آن نگاهی سرِ راه کو

چه خیزد اگر دیده خونریز نیست — چه حاصل اگر دل بلاخیز نیست

نبودست جز عشق کاری دگر — برو بر خور از نوبهاری دگر

چه سودا ترا در سر افسرده پا — چه دیوانگی در دلت کرده جا

چه طفلانه بازیچه سازیست این — غلط کردهٔ عشق بازیست این

زدین وز ایماں حدیثے مخواں
نفس بر مزن ہم ز دل ہم ز جاں

دریں راہ کو دین و ایماں کجا
چہ دل دل کنی دل کجا جاں کجا

مرا ہم دلے بود وہ وہ چہ دل
نظرگاہِ خوبانِ ہمپایاں گل

چہ دل ماہیٔ تابۂ آرزو
چہ دل گرم خیزِ بلا جستجو

بزلفِ کسے بود زنجیر ئیے
لگد خوردۂ آرزو میرئیے

چہ شبہا کہ چوں شمعِ شب تا سحر
گہے خندہ سر کردہ گہ گہ بہ سر

گہے بسملِ رقص سیمابیٔے
گہے جنبشِ نبض بیتابیٔے

دریغ آں دلِ نیم بسمل نماند
چہ ماندست در سینہ چوں دل نماند

نماند آں سیہ مستی و آں شباب
فتاد از کجا سر کہ اندر شراب

نہ آں شور در شہر و بازار و کو
نہ آں خندہ در گل نہ آں رنگ و بو

نہ چشمِ آرزومندِ روئے کسے
نہ سر در سرِ سیرِ کوئے کسے

نہ دل گرمیٔ تازگی در دماغ
نہ سر جوشیٔ روغن اندر چراغ

نہ آں در تہِ تیغ بردن سرے | نہ آں شوقِ زخمے کہ ہاں دیگرے
سرم بست پیماں بگرد دیدنے | تنم سر بسر در نورد دیدنے
فرو ماندہ چشمم زنظّارگی | گرہ بست گوشم ز بیچارگی
نہ آں چشم در رہ برائے کسے | نہ گوشے بر آوازِ پائے کسے
نہ آں شوقِ لبہائے دشنام دِہ | نہ ذوقِ نظرہائے پیغام دِہ
نہ آں آتشیں جوشئ خونِ دل | نہ آں غم نوائ قانونِ دل
نہ آں دیدہ در رہگذر دوختن | نہ آں ساختن با جگر سوختن
نہ آں رنگ بر رو شکستن زبیم | نہ از غمزۂ مدّعی دل دونیم
نہ آں جوشِ مستی نہ آں ہاؤ ہو | من و حسرتِ ماتمِ آرزو
ز دل شوق آتش زخاں رخت بست | بجاں ذوق خلوت نشینی نشست
دلا راحت و رنج گیتی مسنج | کہ با گنج مارست و با مار گنج
چو طفلاں مخور بازئ چرخِ پیر | کہ ہم سست مہرست و ہم سخت گیر

بساطی ست این پردۂ لاجورد
بسے مہرہ ہا دارد از سرخ و زرد

اگر مہرہ سرخ ست خونخوارِ ماست
وگر زرد زردئی رخسارِ ماست

زکارِ جہاں نیست چندیں شگفت
اگر زاغ میراثِ بلبل گرفت

بیا ساقی اے خلوت آرائے دل
تمنائے جاں آرزوہائے دل

بآں تخت گیہا چہ خامی ست ایں
نگاہے کہ آخر گرامی ست ایں

گرم در دہی بادۂ دیر سال
زمستی سرایم غزل[1] حسبِ حال

ساقی نامہ

چہ گویم کہ ساقی چہا برگرفت
جہاں را بناز و ادا برگرفت

---

[1] غزل ۔محشرِ جلوہ را بلا شدۂ ۔

تماشا اسیرِ تماشائے او　　تمنّا شهیدِ تمنّائے او

ز نظّاره اش جلوه ها در گداز　　خود از ناز او نازها در نیاز

ز شوخیش دلها پریخانهٔ　　پری هم بسوداش دیوانهٔ

تکلّم ز لعلِ لبش باده نوش　　تبسم خود از بوسه اش میفروش

ز ابروش نظّاره خنجر پرست　　ز گیسوش اندیشه زنجیر بست

نگه با حیا گرمِ ناز و نیاز　　تغافل یکے از شهیدانِ ناز

درِ فتنه از غمزه دامی کند　　قیامت ز قامت بپا می کند

ز تیغِ نگه خونِ حسرت بجوش　　جگرها ز مژگانش نشتر فروش

بجادوگری آنچنان خو گرفت　　کز آهو صد آهو به آهو گرفت

بیا ساقی اے شوخِ گل پیرهن　　شرر ریزِ کشتِ تمنائے من

نے نالم از بختِ واژونه کار　　بکارم گره بر زد ابروئے یاره

شدم در محبت ز خود بیخبر　　سرم بر سرِ خاک و خاکم بسر

شدی تا مرا بر کنار از کنار | شدم از کنارِ خرد بر کنار

به یادت چو بلبل فغاں می کنم | نیازِ فغاں نقدِ جاں می کنم

نگویم که تیغم بسر مے زنی | که تیرِ نگه در جگر مے زنی

ده آں داروئے دردِ بیمار ہا | کشائندۂ عقدۂ کار ہا

توانِ دلِ ناتوانم بده | ز جورِ زمانه امانم بده

بیا ساقی اے خسروِ مہر چہر | غلط گفته ام غیرتِ ماه و مہر

تو شیریں فریبی منم کوہکن | لبت ربانِ تو جانِ شیرینِ من

نخواہم جز آں آبِ حیواں برات | که بخشد حیاتت خضر را حیات

بیا ساقی اے ناوک اندازِ ناز | نمک پاشِ ناسورِ زخمِ نیاز

ده آں بادۂ جاں گدازِ الم | اسیرم بسر پنجۂ گرگِ غم

که بوئش رسد گر سوئے نیستاں | ز مستی کند رقص شیرِ ژیاں

وگر آہوئے برگ تاکش خورد | به شیرِ فلک حمله ہا آورد

سرت گردم ای قبلهٔ بزمِ جم — برآرندهٔ مغز نمرودِ غم

بسوزان خمارم ز نارِ خلیل — که گر افتدش قطره در رودِ نیل

در آرند آن ماهی را به شست — بتدبیرِ شیخ آورد گر بدست

بر آتش گذارد کبابش خورد — چنان جوششِ مستی بخوابش برد

که در صبحِ پرسش گهِ این و آن — بخیزد ز کنجِ لحد سر گران

بیا ساقی ای لعبتِ لاله فام — فرو ریز آن آبِ گلگون بجام

که گر جرعه اشش بر بحار او فتد — وگر قطره در لاله زار او فتد

دهد داغ ماهی برون نافه ها — شود داغِ هر لاله خورشید زا

بیا ساقی ای خلوت آرائے دل — تمنّائے جان آرزو ہائے دل

ز دستِ تو در سینه خوردم سنان — ز خونِ جگر شد مژه ارغوان

چها دیدی از من که رنجیدهٔ — بساطِ وفا از میان چیدهٔ

بود ساقیِ کوثرم دستگیر — که مستم ز صهبائے خُمِ غدیر

بیا ساقی اے نقد ایام عمر　　سرت گردم اے مایۂ کام عمر

ز پیری بفرقم سپیده دمید

قضا بر سرِ دفترم خط کشید

بہ غیرتِ مشک بید آں نبید　　لبِ جوئے وصحنِ چمن پائے بید

کز آثارِ آں آفتابِ کمال　　کمالِ شبابم نہ بیند زوال

بہ پیمانہ اے ماہِ عالم فروز　　بر افروز آں نیّرِ زہد سوز

کہ گر زاہدش قطرہ ریزد بکام　　شود مے کشاں را غلامِ غلام

ز آئینہ اش دور گردد غبار　　بہ بیند بخود جلوۂ روئے یار

بیا ساقی اے شوخِ پیماں شکن　　بنہ پائے خود بر سر و چشمِ من

بہ یادت شب و روز غم می خورم　　بریں دعوے اینک قسم می خورم

قسمیّہ

بصیاد ناز و بصیدِ نیاز　　بامیدِ محمود و زلفِ ایاز

بصحرا نوردانِ مجنوں قدم — به خاراشگافانِ فرهاد دم
بشیریں زبانانِ لیلی ادا — به بیگانگانِ رقیب آشنا
بداغیکه در سینه آتش فروخت — باٰهیکه هم داغ و هم سینه سوخت
بخوں ریزیِ خنجرِ آبدار — بزخمِ نهانیِ مژگانِ یار
بآزردگیهائے وارستگاں — بپابستگیهائے پابستگاں
بچشمیکه از غمزه خنجر کشید — باشکے که از چشمِ عاشق چکید
ببالائے سروِ لبِ جوئبار — بموزونیِ مصرعِ قدِ یار
بخالِ سرِ ابروئے دلپذیر — بهندوئے محراب را گوشه گیر
بدیوانۂ کودکاں در قفا — به بیگانۂ وحشیاں آشنا
بسوزِ درونِ جگر تفتگاں — باشکِ یتیمانِ بے خانماں
بنیرنگیِ دهرِ مکر و دغا — به بربادیِ کشتِ مهر و وفا
بخودبینیِ جلوه پیرائے ناز — بسرکوبیِ آستانِ نیاز

به گم کرده راهِ سفر کاروان — بسر رشتهٔ در کفِ ساربان
بخون گرمیِ سینه چاکانِ عشق — بسرجوشیِ خاکِ پاکانِ عشق
به بیتابیِ جرم ناکردگان — به بے رحمیِ ناز پروردگان
به دلجوئیِ قدِ رعنائے یار — به طرّارئیِ طرّهٔ مشکبار
بشیرازه بندانِ غارتگری — بمضمونِ مجموعهٔ دلبری
بشوقے که دلها بجوش آورد — بذوقے که جاں در خروش آورد
به نکهت فروشیِ گیسوئے حور — بشوخیِ حسنِ تجلّیِ طور
بمیخانه گردانِ اربابِ هوش — بمسجد نشینانِ نخوت فروش
بشمشیرِ ابروئے زهر آبدار — بافعیِ زلفِ گره گیرِ یار
بچشمے کزو یافت مستی رواج — بقدّے که گیرد ز طوبےٰ خراج
به بے قدریِ دریکتائے دل — به تعمیرِ ویرانهٔ آب و گل
بدردے که در خاطر آشفته پا — بشورے که در مغزِ جاں کرده جا

بشوخیِ خوبانِ مصری نژاد بکنعانیانِ عزیزِ مراد
بهندی نژادانِ ترکاں شکار بہ غارتگریہائے ہندوئے یار

که از دست جورت بجاں آمدم
زبیچارگی در فغاں آمدم

مدح میر لائق علی خان

نہ بینم دگر چارۂ رفعِ غم بجز لطفِ دستورِ گردوں حشم
چہ دستور دستورِ چرخ اقتدار بہارِ گلِ گلشنِ ہشت و چار
شناسندۂ قدرِ اہلِ سخن وزیرِ شہنشاہِ ملکِ دکن
سخن را چہ منّت نہادم بجاں زلائق علی خاں زدم داستاں
بآں پایۂ چرخ فیروزہ رنگ زمیں بوسِ نوّاب سالار جنگ
چو جودش کند بر زبانم گذار زبانم شود گوہرِ شاہوار
زر اتشِ قلم گر نویسد کتاب بجائے نقط بر دہد آفتاب

بمدحِ ضمیرش سخن میکنم　　سخن را سہیلِ یمن میکنم

بود تعبیہ نشہ تا در شراب　　دھد نور تا ماہ را آفتاب

کشد رخوانِ جود و سخا تا کریم　　کند جمع تا سیم و زر بولئیم

زمیخانۂ فیضِ او صبح و شام

گرامی شود جرعہ کشش خاص و عام

ابیاتِ مثنوی در مدحِ پیران پیر رح

براوجِ آسمان خندد زمینم　　زمین بوسِ جنابِ محی رح دینم

تعالی اللہ چہ نامِ جاں نواز است　　زبانم ماہیِ دریائے راز است

عفاک اللہ چہ نامِ دلپذیر ست　　بنامِ ایزد چہ نامِ دستگیر ست

۱ے میر مصاحب علی وکیل دکن جو کہ ہمیشہ بڑی دھوم سے گیارھویں کی نیاز دلاتے ہیں انکی فرمائش سے لکھی گئی۔

حقیقت مسندِ لاہوت پایہ　　تجلّی جلوۂ خورشید سایہ

قضا پابوسِ تمہیدِ رضائش　　اثر خطِ کفِ دستِ دعائش

غلامِ قادرم فرخندہ نامم　　گرامی غوثِ اعظمؒ را غلامم

مصاحب[1] گفت در گوشِ دلِ من

نیازِ غوثِ اعظمؒ حاصلِ من

مثنوی خراباتِ جنوں

بجواب مثنوی غنیمت

اشک و آہ بہم آمیختیم۔ خراباتِ جنوں را نقش بر بستیم۔ اینجا ناصر علی سرہندی

قلم در شکست۔ و غنیمت کنجاہی ورق بر درید۔ آں گویائے خاموش یعنی

---

[1] میر مصاحب علی وکیل، دکن۔

مولینا جامی کہ رحمت بجانش باد چہ خوش گفت الحق کہ دُر سفتہ ؎

ہنوز آں ابرِ رحمت دُر فشانست

خُم و خمخانہ با مہر و نشانست

نمی دانم خزانم یا بہارم
خراباتِ جنوں را پیر کارم

برانگیزم قیامت ہا بآہے
زحیرت غازہ بندم بر نگاہے

نگاہم زآتشیں روئے کباب است
کہ ہم ساقی و ہم جامِ شراب است

محیطِ عنصیم موجم ہمہ اوست
تجلّی جلوہ اسم او جسم ہمہ اوست

نوائے ریزم از آہنگِ دیگر
کشم نقشے دگر از رنگِ دیگر

زنم آتش بآہے در ستارہ
زخاکستر برانگیزم شرارہ

بایں گویائی آوخ بے زبانم

مگر بانگِ شکستِ استخوانم

بیا ساقی بیا اے صبحِ امید
امیدم نیم خندِ فتنہ تمہید

گرفتم باده‌ها خوردی گزک گیر
گزک حاضر ولیکن در نمک گیر

در آب بیخود در آغوشِ نظرها
نمک سودِ تبسم کن جگرها

تغافل را بفرما رخت بندد
تبسم را بگو دزدیده خندد

بیا ساقی مئے در ساغرم ریز
که ریزد تیغِ موجش خونِ پرهیز

تمنا مضطرب دل ناصبور است
تپیدن نیم بسمل را ضرور است

سرت گردم بگردان جامِ مل را
رسان در مغزِ بلبل بوئے گل را

نگه را کار فرمائے عمل کن
بخونم جوهرِ الماس حل کن

شکستے ریز در هر استخوانم
برانگیز آتشے از مغزِ جانم

لبم تبخاله در تبخاله گیرد
نفس رنگِ گدازِ ناله گیرد

بآبِ آتشیں داغم برافروز
که سوزم ز آتشِ حُسنِ گلوسوز

بمیرد گر بآب آتش ستیزد
مگر آتش که از پنجاب خیزد

پنجاب

من و دلگرمیِ آہِ جگرتاب   من و سرجوشِ حسن آبادِ پنجاب

برآمد حرفِ پنجاب از زبانم   زبان شد موجِ کوثر در دہانم

چہ می پرسی زخاکِ دلفریبش   فریبِ نوخطانِ جامہ زیبش

اگر عشق ست در راہش بآہے   وگر حسن ست از خاکش گیاہے

بجائے لالہ آتش لیلیٰ دمیدہ   بجائے بید مجنوں سرکشیدہ

فرو گسترده در ہر گوشہ دامے   قیامت قامتے محشر خرامے

بدامِ آہوان شیران اسیرند   کہ اینجا آہوانِ شیر گیرند

زبان تر کرده کبکانِ بہاری   بخونِ شاہبازانِ شکاری

نظر ہا گرم رقصِ بسملِ اینجا   نیاز اینجا و ناز اینجا دل اینجا

نگاہ و جلوه باہم عشقبازند   نیاز و ناز در ناز و نیازند

بتان در جلوه عاشق در نظاره   کمند افگنده ذره بر ستاره

تماشا ست جامِ کیقبادی — تمنّا کو حپہ گردِ نامرادی
تماشا بسملِ در خون تپیدن — تمنا بیخودِ بیخود چکیدن
تماشا لغزشِ مستانہ دارد — تمنا گردشِ پیمانہ دارد
تماشا زخمیِ تیغِ نگاہے — تمنا بر سرِ راہے بآہے
سرِ راہے دوچارم شد نگارے — گل اندر گل بہار اندر بہارے
نگارے دلربائے دلفریبے — نگارے خود فروشے جامہ زیبے
پری دختے پری دیوانہ ماہے — پری و ماہ را داغِ نگاہے
شبے نظارۂ آں ماہ کردم — تپیدم نالہ کردم آہ کردم
سرم شوریدگی را زد صلائے — جنوں را گفت عقلم مرحبائے
سرِ ہوشم لگدکوبِ جنوں شد — نگاہم موجہ گرداب خوں شد
زگردابِ تلاطم خیز دیدہ — دلِ بے آرزو کم کم چکیدہ
بہارِ جلوہ شورے در سرم ریخت — تمنّا خوں شد و از ساغرم ریخت

شکستن بست پیماں با سبویم　　چکیدن کرد خونِ آرزویم

شکیبم فتنہ تاراجِ نظر شد　　نظر برق افگنِ داغِ جگر شد

خرد رخصت طلب یعنی رمیدم　　درِ دل زد بلا یعنی رسیدم

بحکمِ امتحانِ عشقِ خونریز　　شدم زنجیریِ حسنِ بلاخیز

فریبِ جلوهٔ زد راہِ ہوشم

زخود رم کرد عقلِ خودفروشم

بیا اے ساقیِ خمخانهٔ راز　　سرت گردم دہ آں پیمانهٔ راز

کہ از خود رفتہ بکشایم زباں را　　بشاخِ شعلہ بندم آشیاں را

دہم رنگے فسونِ دلبری را　　کشم نقشے سراپائے پری را

سراپائے معشوق

قیامت بیخودِ طرزِ خرامش　　خرامش مستِ نازِ ناتمامش

بلا پابوسِ زلفِ نیم تابش　　اجل مزدورِ چشمِ نیم خوابش

زانگیزش ادا در فتنه کوشی　　ز بالائش بلا در خود فروشی

تغافل شکوه سنجِ کم نگاهی　　نگه عذر آفرینِ بیگناهی

ز رخسارش مپرس از من که چون است　　نگاهِ بیدلاں سرجوشِ خون است

بلا در چشمِ بیمارش نهفته　　اجل در آشیانِ فتنه خفته

من و چشمے که زد در خوں ایاغم　　ز لخت دار و هر پیش داغِ داغم

چه می پرسی ز زلفِ مشکبارش　　بلا اندر بلا هر تار تارش

ز هر موے ترا دو ہائے ہوئے　　همانا بسته دلها را بموئے

گره افتاد در کارم ز خالش　　که دارد مستیِ ذوقِ جمالش

سیاهے پائے در دامن شکسته　　چه گستاخانه بر رویش نشسته

تبسم چاشنی گیرِ لبانش　　بخود پیچیده بوسه در میانش

تکلم با خموشی در ستیزه　　تبسم در میانش ریزه ریزه

ز دست انداز شوخیِ نظاره　　گریبانِ تبسم پاره پاره

تبسم در تبسم آفریده — غلط کردم گل اندر گل دمیده

قدح پیمائے ذوقِ جانفروشی — تکلم یا تبسم یا خموشی

دهانش تنگ چوں دستِ گرامی — کمر باریک چون فکرِ نظامی

رموزِ جوهرِ فردِ دهانش — نفهمد هیچ کس الّا دهانش

زبان را برگِ گل گفتن پسند نیست — دهانش را چه وا گویم که خود نیست

بسا بیدل زفتِ دلربایش — بسا بیدست و پا از دستِ پایش

ز ساق و ساعدش گلبازِ ذوقم — بهم دست و گریبان صبر و شوقم

ز ساقش بیخبر فکرِ بلندم — حدیثِ ساعد آمد دلپسندم

عجب تیریست مژگان در نظرها — که تا جسته نشیند در جگرها

ز بیباکِ میانش نقش بستم — قلم در دستِ بیتابی شکستم

امیدِ یک نظر سودائے خامست — مژه بر هم زند کارم تمامست

ز نادیدن چه دلها در تپیدن — نمیدانم چه خواهد کرد دیدن

زنافش رخنه در کارِ نطفه‌ها
بزانو از سرِ زانوش سرها

ز آغوش آرزو محشر در آغوشش
بمانده گوشِ دل از صبحِ بناگوشش

دو پستانش دو نارِ نارسیده
نسیمِ جنبشِ مژگاں ندیده

دلِ حسرت‌کشاں اینجا دو نیم ست
شهیدِ فتنهٔ امید و بیم ست

نگه دزدیده دیدن را بهانه
تغافل زد نگه را تازیانه

تکلف برطرف آں فتنه پرداز
کرشمه در کرشمه ناز در ناز

بیا ساقی بیا اے جاں شکارم
یکے کن گردشے چشمے بکارم

شرابے ریزه مرد افگن بجامم
ز راهم برد عقلِ ناتمامم

علم برکرده‌ها اے عشق برخیز
سپر افگنده‌ها اے عقل بگریز

بگیر اے عشقِ آتشدست دستم
ز عقل آمد شکست اندر شکستم

حریفاں عقل را با من چه کار ست
اناالحق سنج را منبر ز دار ست

گرامی اے جنونِ مستِ ہوس جوش ادب نا آشنا خدمت فراموش

گرامی اے گریباں پارۂ عشق جنوں سرمایۂ آوارۂ عشق

غبارِ خاطرِ فرزانگیہا فشارِ پنجۂ دیوانگیہا

علمدارِ سپاہِ عشق بازاں نیاز آبادِ نازِ بے نیازاں

شہیدِ جلوۂ کافر نگاہاں جگر خوں کردۂ مژگاں سیاہاں

جنوں آہنگی مستانہ تا چند

سیہ مستی بیباکانہ تا چند

—— ناتمام ——

مثنوی

بمدح فصیح الملک حضرت داغ دہلوی

بیا اے بلبلِ کلکِ خوش آہنگ بمدحِ داغ سرکن نغمۂ چنگ

فصاحت خندۂ صبحِ خیالش | بلاغت نغمۂ مرغِ کمالش
بلندی از دماغش بہرہ بردہ | نزاکت با خیالش شیر خوردہ
بہارستانِ عیشِ زندگانی | ادا فہمِ رموزِ نکتہ دانی
اگر پر بر زند فکرِ بلندش | رسد مرغِ معانی در کمندش
چناں در مثنوی شد سحر پرداز | کہ سحرش خط کشد بر حرفِ اعجاز
کند گر در غزل گوہر فشانی | فغاں ہا سر دہد روحِ فغانی
بمیدانِ فصاحت چوں در آید | گرہ از خاطرِ عرفی کشاید
اگر با مثنوی الفت گزیند | نظامی در پسِ زانو نشیند
ز رشکِ آں محیطِ خوش خیالی | بود غرقِ عرقِ فکرِ زلالی
ز سترِ عالمِ بالا خبر گیر | کہ خواند سر نوشتِ خطِ تقدیر
چناں تمثیل را دادہ رواجے | کہ از فکرِ غنی گیرد خراجے
ربود آں معنی آرائے نکوئی | ز ہاتف گوئے در تاریخ گوئی

بکف بہرِ رقم گر خامہ گیرد
دبیرِ چرخ از حسرت بمیرد

چو شاگرداں بگردش حلقہ بندند
فلاطوں را بخدمت کم پسندند

دماغ ہوشمندی را تمیزے
بود مصرِ محبت را عزیزے

درِ اقلیمِ سخن دانی امیرے
بہ بزمِ معنی آگاہاں نظیرے

ز قدرِ مرتبت عالی جنابے
سپہرِ مردمی را آفتابے

سرو سرکردۂ صاحب کمالاں
قبولِ خاطرِ رنگیں خیالاں

اگر مرغِ خیالش پر کشاید
خیالِ عقلِ کل از پا در آید

حقیقت فہمِ اسرارِ معانی
شناسائے مزاجِ نکتہ دانی

حیا پروردۂ نورِ نگاہش
ادب یک گوشۂ طرفِ کلاہش

نیاید از زبانِ نکتہ پرور
گرامی مدحتِ داغِ سخنور

رقعهٔ منظوم

اندرزے چند در منع شکار

نامه ام نسخهٔ فروع و اصول — خدمتِ چودهری غلام رسول

دل منه بر شکار کار این ست — دل بهم بر مزن شکار این ست

نکتهٔ نغز و دلپذیر آمد — سخت میر آنکه سخت گیر آمد

جانور را که جان زتن بردی — جانِ من آه جانِ من بردی

سالها در گذاشتی ما را — باز خواندی بآشتی ما را

ناصحِ مشفقم وفا کردم — مشفقِ مخلصم دعا کردم

نقشِ اخلاص در ضمیرِ من ست — ذوقِ اسلام در خمیرِ من ست

صید صیاد را نقیب آمد — بے زبانی زبانِ صید آمد

گر بپرسد کہ گفت اے صیاد — زار نالید گفت اے استاد

رحم کن رحم تا نوازندت — عجز کن عجز بر فرازندت
پندِ ما گوش کن بخود مستیز — نامۂ ماست طرفہ دست آویز

اے رفیقِ حسن[۱] غلام رسول
خبرم باز دہ ز ردّ و قبول

سر اقبال گرامی کی نظر میں

درسِ ماضی از کتابِ حال گیر — ساغر از خمخانۂ اقبال گیر
حضرتِ اقبال آں بالغ نظر — دارد از بود و نبودِ ما خبر
ما بذوقِ سوختن کم ساختیم — بیخودی را از خودی نشناختیم
آں نوا پرداز اسرارِ ازل — شہسوارِ عرصۂ علم و عمل

---

[۱]: محمد حسن خان صاحب افسر مال ہوشیار پور

بیخودی را در خودی منزل شناس / در غبارِ کاروان محمل شناس

از نوایش بزمِ یورپ در خروش / حکمتِ امریکہ او را سفتہ گوش

نالہ ہائے آتشینِ آن حکیم / سوخت رختِ فتنۂ امید و بیم

ساخت با دلہا و بودش ہیچ نیست

سوخت دلہا را و دودش ہیچ نیست

مناقب

در مدح صحابۂ کبار رضوان اللہ علیہم اجمعین

گرامی بلبلِ باغِ بہارم نواسنجِ مدیحِ چار یارم

محیطِ یکدلی را چار گوہر ابوبکر و عمر عثمان و حیدر

تا لوائے دولتِ اسلام بر عیّوق بود

صدق از صدیق بود و عدل از فاروق بود

گوہرِ علم و عمل آں مجمعِ بحرین داشت

جوہرِ حلم و حیا واللہ ذی النورین داشت

منقبت امیر علیہ السلام

دگر ہنگامۂ ماتم زمیں تا آسمانستے
دگر آشوبِ محشر ز آسماں تا لامکانستے

دگر اشکِ جگر آبستنِ ما دجلہ ریز آمد
دگر داغِ تپیدن نالۂ آتش عنانستے

ز ذرہ تا ستارہ شورِ محشر چیست حیرانم
ہمانا ماتمِ آں شمعِ بزمِ کن فکانستے

زمیں یا بو ترابش آسمانش یا علی خواند
مسیح و خضر را ایں اسمِ اعظم بر زبانستے

لہ اس منقبت میں اللہ جل شانہٗ نے یہ تاثیر عطا کی ہے کہ جس گھر میں ہو وہاں طاعون کا اثر نہیں ہوتا۔ بیماری کی حالت میں لکھی گئی ہے۔

زمین و آسماں شد جلوہ گاہِ ذاتِ آں مظہر

عجب رمزِ غریب ستے عجب سرِ نہانستے

چہ در صورت چہ در معنی وصیِ احمدِ مرسل

باندازِ وفا کاملِ عیارِ امتحانستے

شہادت با امانت خفتہ در یک پیرہن اینجا

مسلماناں امامت را شہادت توامانستے

علی اللّٰہیم رمزِ علی از من چہ مے پرسی

علی در ہر مکانستے علی در لامکانستے

علی اول علی آخر، علی ظاہر علی باطن

نہاں اندر عیانستے عیاں اندر نہانستے

ز رازِ سر بہر اے بیخبر ہاں پردہ بر گیرم

نہاں اندر نہانستے عیاں اندر عیانستے

نشانش از کہ می جوئی نشانش از کہ می پرسی

مثالِ بمثیالستے نشانِ بے نشانستے

گرم کافر نخوانی واجبِ ممکن نما خوانم

کہ ذاتش پردہ دارِ کارگاہِ کن فکانستے

خدا گفتم غلط گفتم خدا را بندہ میگویم

گمان اندر یقین ستے یقین اندر گمانستے

فصاحت جوہرِ کلکش بلاغت گوہرِ سلکش

بسا آیاتِ حکمت ہٰا ستان در داستانستے

زبانش را کہ نی فہمد کلامش را کہ می سنجد

کلامش را زبانِ عقلِ اول ترجمانستے

علی بر لب علی در دل علی در سر علی در جان

علی آن معنیِ ترکیبِ اصلِ جسم و جانستے

علی گویم علی جویم علی خوانم علی خواہم
علی در گیرودارِ روزِ محشر قہرمانستے

برآں بودم کہ از سر کردہ پا راہِ نجف پویم
برہمن مشربم زنجیرِ پا ہندوستانستے

مسلمانم کند آں جذبِ پنہانِ علی آخر
کہ ہر تارِ نفس در پردہ زنّارم بجانستے

اگر از تیر بارانِ حوادث جاں برم مفت است
پلنگ اندر کمین استے خدنگ اندر کمانستے

فلک را شکوہ سر کردم غلط کردم خطا کردم
زمینِ ہند با وردِ آشنایاں آسمانستے

بخود پیچیدہ ام کارے نکردم فتنہ زد راہم
نہ دنیایم نہ عقبایم نہ اینستے نہ آنستے

قفس شکست و بر پرواز ما برقِ بلا خندد
که مرغِ روحِ ما حسرت کشانِ مرگ آشیانستی

چه غم داریم از موجِ حوادث ما سیه کاران
نگاهش زورقِ امیدِ ما را بادبانستی

گرامی نخ نخ آتشب مدعی را سر قلم کرده
زبانِ خامه اتش په په چه تیغِ اصفهانستی

دیگر

زمین و آسمان از اشک و آهم در عذابستی
زمین زد غوطه در خون آسمان در اضطرابستی

تلاطمہائے اشکم آنچناں بالا گرفت امشب
کہ چرخِ نیلگوں مانندِ نیلوفر در آب استے

براتِ گریہ ہائے بیحسابم راچہ می پرسی
نجاتِ دار و گیرِ فتنۂ یوم الحساب استے

در آغوشِ اثر جا کردہ است آہے سحرگاہم
ہمانا تیرِ آہِ من دعائے مستجاب استے

چہ میدانی کہ آہم از چہ راہے بر فلک دارد
اسیرِ بوسۂ خاکِ مزارِ بوتراب استے

علی آں کعبہ اش مولد علی آں مسجدش مشہد
علی اللّٰہیاں دانند کیں نکتہ کتاب استے

علی را عقلِ اول طفلِ مکتب خانۂ دانش
علی در مہد طفلی دایہ اش اُمّ الکتاب استے

علیؑ و مصطفیٰ ہر دو بہ نسبت موسیٰ و ہارون
سپردندش ولایت کاں نبوت را جوابستے

علیؑ بیدار و احمد سر بزانویش بخواب آمد
تعالی اللہ چہ بیداری تعالی اللہ چہ خوابستے

نمیدانم من از قدرِ بلندش ایں قدر دانم
کہ بر دوشِ نبیؐ معراجِ آں عالیجنابستے

علیؑ بر جائے پیغمبر اگر بنشست جا دارد
کہ گل را جانشیں بے فصل در معنی گلابستے

شبے گفتم کہ ذاتش آفتاب آمد غلط گفتم
کہ سر بر خطِ فرمانش مکرر آفتابستے

نکردند انتخابش در خلافت نیست پروائے
کہ در مجموعۂ ہستی وجودش انتخابستے

خدا خواند شش نصیری من خدا را بندہ میخوانم
عجائب مظہرستے انہ شیٔ عجابستے

گرم منکر بگوید بندۂ را چوں خدا خوانی
علی را یا علی خوانم جوابِ لاجوابستے

ہوس را شیشہ بر سنگ افگنم خاکِ نجف بوسم
بلے در خاک آں لعیوب دیں سرکہ شرابستے

ہوس پیچیدہ با دنیائے دوں دلبستگی دارد
ولے در چشم معنی آشنا دنیا حبابستے

گرامی بر دو روزہ زندگی چندایں سیہ مستی
برآ از خود کہ عمرِ بیوفا نقشے بر آبستے

گرامی منقبت آوردبارے خواجہ فرماید
کہ نجبا آسمانستے ، گرامی آفتابستے

دیگر

بر لب علیست بر لبِ دل حرف یا علی ست | تکفیر می کنند کہ گویم خدا علی ست

قرآن ناطق ست علی لوکشف گواہ | لذت شناس مائدۂ ہل اتیٰ علی ست

نامد رموز معنیٔ قرآں ترا بفہم | نقشِ طراز کارگہِ انّما علی ست

اے خارجی ترا بخلافت تأمّل ست | پُرس از نصیریاں کہ بشر یا خدا علی ست

در ذوقِ خیر مقدمِ احمدؐ بلامکاں | رمز آشنائے زمزمۂ مرحبا علی ست

دانی کہ چیست مطلب ترکیب کاف و نون | مطلب ہمہ علی و ہمہ مدعا علی ست

نامِ خداست نامِ علی وہ چہ مظہر ست | خیبر شکن وصیّ نبیؐ مرتضیٰ علی ست

دستِ کہ شد بروں ز سراپردۂ جلال | اے بیخبر ببیں ز کجا تا کجا علی ست

از دست و پائے قاتلِ خود بند بر کشُود | بر خود ز غم مپیچ کہ مشکل کشا علی ست

پیداست و از خلق دہر شاہ یا وزیر | یعنی شفیعِ حشر نبیؐ ہست یا علی ست

دیدیم شب گرامیِ مرحوم را بخواب
رحمت بجانِ او که به تسبیح یا علی ست

سر حلقۂ اولیا حضرت ابو یوسف چشتی امام ناصر شہباز اللہ

رحمۃ اللہ علیہ

برکردہ سر از دریچۂ فقر
شیخِ اکمل امام ناصر

اللہ اللہ چہ بیمثال است
در علم و عمل امام ناصر

جا اللہ ہر خاک بوسِ حضرت
افضل افضل امام ناصر

آں ثانیِ بایزید و شبلی
عقلِ اول امام ناصر

سر حلقۂ اولیا گرامی
مصباحِ ازل امام ناصر

منقبت حضور سلطان الہند خواجہ خواجگان غریب نواز
حضرت خواجہ معین الدین چشتی اجمیری رح قدس اللہ سرہ العزیز

راہ فرمائی زند امروز من اے وائے من
غوطہ در گرداب امروزم خورد فردائے من

کلبۂ تاریک من منت کش خورشید نیست
تیغ محشر سایہ پرور در شب یلدائے من

بر در حرف آشنایاں سر نمی آرم فرو
کوس معنی زد ادب بر بام استغنائے من

ہستی من مستی منصور دارد در دماغ
می چکد خون انا الحق از لب گویائے من

نفی اثباتِ مرا اثبات نفیِ من دلیل
معنیٔ لا جوشش زد از جوہرِ الّائے من

ہاں بخود وارفتگاں از جادۂ برکردہ سر
عشق عقل آموزِ من عقلِ جنوں فرمائے من

ذرہ سر جوشم ولے دارم درآغوش آفتاب
گردِ خود گردم بود مجنونِ من لیلائے من

ظاہر و پنہانِ من آئینۂ ناز و نیاز
دست درآغوشِ وحدت پیکرِ حورائے من

حلقۂ زنجیرِ من آویزۂ گوشِ جنوں
داستانِ بیخودی افسانۂ سودائے من

من بدامانِ معین الدین حسنؒ دستے زدم
خواجۂ من سیدِ من خضرِ من مولائے من

گر بجو شیہائے عشقِ خواجۂ بندہ نواز

جلوہ ریز آمد در آغوشِ دلِ دانائے من

من بہشتِ بے نسیم با حور و غلمانم چہ کار

نظم و نثرِ من بود غلمانِ من حورائے من

بادشاہم می کنم بر مسندِ دلہا نشست

کسوتِ خاکسترِ من اطلس و دیبائے من

حسرت اندر حسرتم امروز و فردایم مپرس

می تراود خونِ امروز از رگِ فردائے من

طبعِ عرفیؔ و گرامیؔ خوردہ از یک دایہ شیر

گفتۂ عرفی ست اینک حجتِ دعوائے من

دودمانِ عشق را از من گرامی تر نزاد

جوہرِ من کرد روشن گوہرِ آبائے من

یا معین می ریزد از ہر موئے درد آویزِ من

یا معین می جوشد از ہر موجۂ دریائے من

مدح سر کردم گرامیؔ خواجہؒ فرماید کہ ہاں

مدح سنجِ من گرامیؔ شاعرِ یکتائے من

دیگر [۱]

مریدِ حضرتِ اقدس ہمانا یک جہاں آمد　　معین الدینؒ چشتی را زمین بوس آسماں آمد

گرامی از زبانِ خواجہؒ اسرارِ ازل ریزد　　کلامِ وحی را گویا زبانش ترجماں آمد

نگاہِ حضرتِ خواجہ معین الدین اجمیریؒ　　گرامی کشتیِ امیدِ ما را بادباں آمد

زخاکِ کشورِ پنجاب در اجمیر اے خواجہؒ　　مجیدِ خوشنویس آبے بچشم آتش بجاں آمد

۱؎ عبدالمجید صاحب خوشنویس پرویں رقم لاہوری جب اجمیر شریف گئے تو انہیں لکھ کر دیا۔

منقبت حضور قطب الاقطاب مخدوم علی ہجویری رح

المعروف بہ حضرت داتا گنج بخش صاحب لاہوری قدس اللہ سرہ العزیز

السلام اے راز دارِ نکتۂ تکمیلِ جود — السلام اے معنیِ آگاہِ رموزِ ہست و بود

السلام اے عاشقِ تسبیحِ خلاقِ ودود — حمد گویاں در قیام و در رکوع و در سجود

گنج بخشِ فیضِ عالم مظہرِ نورِ خدا

ناقصاں را پیرِ کامل کاملاں را رہنما

السلام اے کعبۂ امیدِ دلہا را خلیل — السلام اے عبدِ مقبولِ خداوندِ جلیل

رہ بمنزل کے توان بُردن گرامی بے دلیل — موسیٰ را خضر باید تشنہ را سلسبیل

گنج بخشِ فیضِ عالم مظہرِ نورِ خدا

ناقصاں را پیرِ کامل کاملاں را رہنما

السلام اے خاکِ بسطامؒ فارا بایزید　　السلام اے راہِ تسلیم و رضا را بوسعید
السلام اے رمزِ فہمِ معنیِ حبل الورید　　السلام اے گوہرِ گنجینۂ عرفاں کلید

گنج بخشِ فیضِ عالم مظہرِ نورِ خدا
ناقصاں را پیرِ کامل کاملاں را رہنما

السلام اے دردمندانِ محبت را امام　　السلام اے شیخِ ما اے مرشدِ عالی مقام
گنج بخشی کارِ تست اے نائبِ خیر الانامؐ　　قطبِ وقتِ خویش فرمودست با ایں احترام

گنج بخشِ فیضِ عالم مظہرِ نورِ خدا
ناقصاں را پیرِ کامل کاملاں را رہنما

السلام اے مشعل افروزِ شبستانِ کلیم　　السلام اے جلوۂ آئینۂ ذاتِ قدیم
السلام اے شاہِ ہفت اقلیم در زیرِ گلیم　　السلام اے رنگ و بوئے گلبنِ جنت نسیم

گنج بخشِ فیضِ عالم مظہرِ نورِ خدا
ناقصاں را پیرِ کامل کاملاں را رہنما

یک نظر در کارِ ما اے سیدِ عالیجناب — کشف محجوب است لہا را نگاہِ انتخاب
خفتہ در یک پیرہن نامت بنامِ بوتراب — وہ چہ خوش فرمود شاہنشاہِ ہنداں آفتاب

گنج بخشِ فیضِ عالم مظہرِ نورِ خدا
ناقصاں را پیرِ کامل کاملاں را رہنما

سیدا از نامۂ عصیاں بکف دارم برات — پا بگل از دستِ نفسِ سرکشم ہیہات ہات
بندۂ لبس ناقصم اے خواجۂ کامل صفات — وارہانم از کمندِ فتنۂ لات و منات

گنج بخشِ فیضِ عالم مظہرِ نورِ خدا
ناقصاں را پیرِ کامل کاملاں را رہنما

ریخت پر برکنگرۂ معنی مرا مرغِ خیال — بے پر و بالم ولے پر میزنم در عرضِ حال
پردہ از رخ برفگن اے سیدِ یوسف جمال — از زبانِ خود بفرما کاے گرامی کیف حال

گنج بخشِ فیضِ عالم مظہرِ نورِ خدا
ناقصاں را پیرِ کامل کاملاں را رہنما

شیخِ ما در بیشهٔ الفقر و فخری شیر بود — بیشهٔ شیر آہی گوشهٔ ہجویر بود

یکجهان بر خوانِ آن گنجورِ معنی سیر بود — بر لبِ معجز بیانِ خواجهٔ اجمیر رح بود

گنج بخش رح فیضِ عالم مظهرِ نورِ خدا
ناقصان را پیرِ کامل کاملان را رهنما

آسمان از آستانش قصه با پروین بخواند — روضه اش را عقلِ اول آسمانِ دین بخواند

بر دعائے مستجابش خود اثر آمین بخواند — من چه خوانم مدحتِ پاکش معین الدین رح بخواند

گنج بخش رح فیضِ عالم مظهرِ نورِ خدا
ناقصان را پیرِ کامل کاملان را رهنما

حضرت سری سقطی علیه الرحمة

اسیرِ بندگی آزادیِ ماست — سری سقطی گرامی هادیِ ماست

گرامی یکجهان از باده اش مست — دعائش را اثر زد بوسه بر دست

در مدح حضرت بابا فرید گنج شکر قدس سرہ العزیز

موج دریائے وفا کانِ نمک گنج شکر — انہٗ رمز غریب انہٗ شیءٌ عجاب

آسمانِ فقر را خود آفتاب آمد فرید — قرصِ چرخِ بیں برشکم بربست قرصِ آفتاب

در مدح حضرت خواجہ مستان شاہ کابلی رحمۃ اللہ علیہ

مرشدِ ما خواجہ مستاں شاہِ ما — خواجۂ ما شیخ رمز آگاہِ ما

قصۂ زلفینِ آں گیسو دراز — سرخطِ آویزشِ ناز و نیاز

حلقۂ آں گیسوانِ چوں کمند — کردہ شیرانِ جہاں را حلقہ بند

سفتہ گوشم خواجہ مستاں شاہ را — سالک مجذوب مردِ راہ را

من چہ واگویم ز رمزِ اشک و آہ — خندہ گرید گریہ خندد مردِ راہ

نیم مستم کرد آں مستِ الست — مست شد چشتی گرامی نیم مست

از تصرفہائے آں شبلی نظر — باخبر چشتی گرامی بے خبر

چشتی از خود رفت در منزل رسید — در سیہ بختی گرامی آرمید

چشتیِ ما ہمتِ مردانہ داشت — چشتیِ ما شورشِ مستانہ داشت

چشتیِ ما گل ز شاخے چیدہ است — چشتیِ ما دیدنیہا دیدہ است

گنج عرفان ست چشتی سینہ ام — کابلی را ہندوئے دیرینہ ام

مرشدِ ما بلبلِ گلزارِ چشت — مرشدِ ما آں گلِ باغِ بہشت

شاہ مستاں یک جہاں را مست کرد
از نگاہے نیست کرد و ہست کرد

در مدح شیخ الہند حضرت مولٰینا محمود الحسن دیوبندی

زمینِ فقر بوسم دیو اینجا در کمند آمد — نگاہِ حضرتِ محمود اینک دیوبند آمد

قیامت را بقامت نسبتے دادم غلط کردم — قیامتہا بلا گردانِ آں بالا بلند آمد

ادب نا آشنا قدرِ سخنہائیش چہ میداند — کہ در درگاہِ حضرت ہر کہ آمد ارجمند آمد

چہ خوانم از تمنائیش چہ گویم از تماشائیش — تمنا خود فروش آمد تماشا خود پسند آمد

بہ پیشِ روئے لیلیٰ مہر و مہ را بر نمی سنجد — نگاہِ حضرتِ مجنوں چہ مشکل پسند آمد

زانفاسِ گرامی خاکِ پنجاب آبرو دارد
گرامی از مریدانش عظامی[1] سر بلند آمد

---

[1] مولوی عزیز الدین احمد عظامی تلمیذ خاص حضرت مصنف رح۔

قصاید

در مدح شہریارانِ دکن

قصیدۂ مشاعرۂ جوبلی چہل سالہ

اعلیحضرت نواب میر محبوب علی خان بہادر

زآغوشِ صبحِ خسروِ خاور جہاں گرفت
دامانِ صبح گیر جہاں می تواں گرفت

بر چرخِ لاجورد علم بر زد آفتاب
گویا نظام کشورِ ہندوستاں گرفت

محبوبِ کجکلاہ قدم زد بصحنِ باغ
تمہید پایۂ بوسِ زمیں آسماں گرفت

بر تختِ زرنگارِ شہنشاہِ نکتہ سنج
اندازۂ فصاحت ہر نکتہ داں گرفت

بلبل شد از قصیدهٔ محبوب نغمه سنج | این خدمتِ قدیم گرامیست آں گرفت

بر آستانِ فقر نظام است پاسباں | ترکِ فلک که این همه تیر و کماں گرفت

خانِ خطاست بر درش امروز چوبدار | فغفور خویش را سگِ این آستاں گرفت

صبحِ طرب دمید جہاں چہرہ برفروخت | چرخِ کبود رنگِ گلِ ارغواں گرفت

تاجِ شہنشہی کہ بسر دارد آفتاب | نسبت بتاجِ آصفِ گیتی ستاں گرفت

این نسبتِ بزرگ درست آمد از ازل | زین نکتہ آگہی نظرِ نکتہ داں گرفت

شمس و نظام ہر دو بمعنی یکے شناس | بگرفت این زمین و دگر آسماں گرفت

پیرِ مغاں سحر درِ میخانہ برکشاد | ساقی عیار حوصلہ این و آں گرفت

رنداں گرفتہ دامنِ ساقی شگفت نیست | صوفیِ شہر دامنِ پیرِ مغاں گرفت

شاہا بخواں کلامِ گرامی کہ آں غیور | غیرت ز غیرتِ اثرِ امتحاں گرفت

حلمِ تو کوہ را بدو زانو فرو نشاند
عزمِ تو بادپائے فلک را عناں گرفت

خیر مقدم اعلیحضرت بندگانِ عالی

از کلکتہ بدکن

براوجِ چرخ بخند اے دکن کہ شاہ رسید
در آ برقص طرب اے فلک کہ ماہ رسید

زمانہ گفت فلک را کہ چیست رقص نشاط
ستارہ گفت کہ آصف بہ تختگاہ رسید

نگاہ کن کہ چہ مستانہ این ہما گوید
بیا بیا کہ ولیعہد و پادشاہ رسید

چہ روز خوش چہ مبارک سحر بود کہ اثر
بدستبوس دعاہائے صبحگاہ رسید

ہزار شکر ز کلکتہ در دکن امروز
ستارہ مرتبہ شاہِ جہان پناہ رسید

ز ذرہ ذرہ ندا بود کہ آفتاب آمد
زگوشہ گوشہ بگوشم رسد کہ شاہ رسید

بآرزوئے قدمبوسِ پیرِ مرشدِ خویش
حریفِ میکدہ و شیخِ خانقاہ رسید

بدستِ عقل عنانِ ادب نگہ داریم
دہیم بوسہ رکابش کہ مردِ راہ رسید

زعلم و فضلِ شهنشاهِ نکته سنج مپرس — که نکته نکته بآگاهیش گواه رسید

ز دلفریبی مضمونِ نظم و نثرِ نظام — بگوشِ چرخِ فلک شورِ واه واه رسید

دلے نماند گرفتارِ آه در عهدش — مگر بزلفِ بتان پیچ و تابِ آه رسید

قدح کشیم و ز شاخِ امید گل چینیم — که سرنگون شده حاسد بقعرِ چاه رسید

بجانِ مدعی افسوس خود ز خوے بدش — همان رسید که از برق با گیاه رسید

ز بخت و دولتِ ما بندگاں چه می پرسی — کلاه گوشهٔ ما تا باوجِ ماه رسید

بقالبِ تنِ بیجانِ ما روانِ دگر — ز آمد آمدِ محبوبِ کجکلاه رسید

خدایگانا چه سم جاکه استم سوزا — منم اسیرِ نگاهے که گاه گاه رسید

تصرفِ نظرت خاک را کند اکسیر
نظر بجانِ گرامی که دادخواه رسید

قصیدہ در تہنیت بیاگرہ اعلیحضرت حضور نظام

مشتمل بر حسن طلب

ہر کنم حرفِ مدیحِ مالکِ خسرو رکاب
حلقہ بر درِ آسمانش حلقہ در گوشش آفتاب

حضرتِ عثماں کہ آمد بر درِ ش ہر بندۂ
کام جو و کام بخش و کامگار و کامیاب

محترم از طبعِ او ہمت چو گل از رنگ و بو
مستفیض از گوہرش ہستی چو ماہ از آفتاب

جلوہ گر در رائے او پرتو چو در خورشید نور
معتبر از خلق او نکہت چو از بو مشکناب

فلسفی گوید که چوں شد چرخ زن چرخِ فلک
می دہم من از رہِ دانش سوالش را جواب
آستانِ شاہ را من نسبتے دادم بچرخ
می کند از شادمانی رقص چوں جامِ شراب
از قیاسِ عقلِ کل اندازۂ قدرش بروں
ایں قدر دانم وگر واللہ اعلم بالصواب
آسمانِ ہفتمیں کامد محیطِ ہر دو کون
تختِ قدرت را بود یک پایہ اے عالیجناب
سلکِ عمرِ شاہ را گوہر بود ہر سالِ نو
ایں گہرہا باد یارب بے شمار و بیحساب
ہاں گرامی بر مرادِ خود بخوانم در حضور
از کلامِ انوری کردم دو بیتے انتخاب

اُین کہ می بینیم بہ بیداری ست یارب یا بخواب

خویشتن را در چنین نعمت پس از چندیں عذاب

این منم یارب دریں مجلس بکف جزوِ مدیح

واں توئی یارب برآں مسند بکف جامِ شراب

در مدیحِ تاج و تخت اے شاہ مویم شد سپید

مدحتِ مقبولِ یزداں چوں دعائے مستجاب

شاعرِ خاصِ شہنشاہم ولیکن مفلسم

انہ حرفٌ غریبٌ انہ شئیٌ عجاب

قرضِ من چندانکہ نورِ معرفت در سینہ ات

گر غلط گفتم من دایں قرضخواہ واین حساب

قرضِ من چندانکہ مستی در دو چشمِ مستِ یار

قرضِ من چندانکہ از خوباں وفا را اجتناب

گر لبت در دامِ من مے بود انجم بر فلک
خیمۂ چرخِ مقرنس را برافتادے طناب
عمرِ اعدائے تو چوں پیمانِ خوباں بے ثبات
جانِ بدخواہِ تو چوں زلفِ بتاں در پیچ و تاب
آتش افروزد اگر قہرِ تو بر اوج و حضیض
ماہ خاکستر شود بر آسماں ماہی در آب
تا شود منظوم نظمِ مملکت از سعیِ کلک
تا ز سہمِ تیغ چشمِ فتنہ ہمی ماند بخواب
دوستانت را ز کلکت نوش باد اندر دہاں
دشمنانت را بکام از افعیِ تیغت لعاب

قصیده در تہنیت سالگره اعلیحضرت بندگان عالی متعالی مدظله العالی

دمید صبح طرب چیست فکر بے بنیاد
بحوض باده نشینیم ہر چه بادا باد

گره کشائی لطف ہوا بآن تاثیر
که عندلیب برآید ز بیضهٔ فولاد

نوائے بیخودی آہنگ فاخته باصول
قبائے ناز و ادا چیست بر قد شمشاد

زمانه از گل و مل آنچنان نشاط انگیز
که از عروس پریچہره نوجوان داماد

چه دلفریب چمن دل ز وجد جلوهٔ نرگس
چه دلربا چه دلآویز قامت شمشاد

چنار دست دعا را بر آسمان داشت
که گل زمین دکن باد تا ابد آباد

ز گرمجوشی ناز و نیاز خلوت شوق
رسید کار بجائے که شکوه رفت از یاد

پیاله بکف لاله از مے گلرنگ
تبسمے بلب غنچه از نسیم مراد

دمیده است چه افسوں بگوش گل بلبل
که گل بخنده زد و از قبا گره بکشاد

ز بندگیست که بگرفت خطِ آزادی
ز بندگانِ خداوند هر و شد آزاد

جهان و موج پرافشانیِ هوائے نشاط
من و بهانه فروشیِ عذرِ استعداد

جهان چنیں طرب آهنگ پردهٔ امید
من از فسردہ دلی گوشه گیر یاس آباد

گهے بفکرِ حکیمانه درسِ عبرت گیر
ز بیوفائیِ شیریں غیرتِ فرهاد

گه از فسانهٔ سودائے زلف خم در خم
اسیرِ حلقهٔ دام رموزِ بست و کشاد

که ناگهاں ز در آں ماه مهر چهر آمد
ز فرق تا بقدم جلوه گاهِ نقشِ مراد

ز ناز کرده مژه وا که ایں مرا خنجر
ز غمزهٔ دشنه بدستِ نگه که ایں جلّاد

هزار تیغ علی کرده تعبیه بد و نوں
هزار تیر تهمتن نهفته در بد و صاد

چه گفت گفت که اے سفته گوشِ خاص نظام
چه گفت گفت که اے عُرفی و ظهیر استاد

کلاه گوشه شکستند ذرّه و خورشید
ز شرق و غرب بآصف رسد مبارکباد

بیا که معجزهٔ خامهات بود امروز
بهار بزمِ طرب جلوهٔ وفا بنیاد

بیا و باز کن آں نو مرقعِ معنی
که خط کشیده بر ارژنگِ مانی و بهزاد

گرہ کشائے ہر امیدِ ماست سالگرہ | رسد بآصفِ ما از شہان مبارکباد
بود بمکتبِ تدبیر ورایش اقلیدس | مہندسے کہ نداند مآت از آحاد
زجائے جستم وگفتم کہ ہیچ نشنیدم | بلے گرانیِ گوشش منست ما درزاد
درِ خزینۂ معنی کشادم وگفتم | قصیدۂ طرب انگیز در مبارکباد

مطلع ثانی

زہے وجودِ تو معنیِ علّتِ ایجاد | زنسبتِ گہرت کشورِ بقا آباد
درآوری بضمیرِ خودش اگر مثل | برآید آتشِ موسے ز کورۂ حدّاد
زگرمیِ اثرِ لطفِ تو عجب نبود | کہ نرم تر شود از موم پنجۂ فولاد
گرہ زکارِ کسش اگر واکنی فرا بندد | کمر بخدمتِ زنّارِ سبحۂ زہاد
اگر بسایۂ قدرِ تو جا کند شاید | کہ خندہ بر سرِ بالِ ہما زند پرخاد
زحالِ خصمِ تو شاید اگر کنم تضمین | دو بیتِ عرفیِ معنی سرشتِ پارس نژاد
حسود جاہِ تو صد رہ ز رنگ و بوئے ہوس | بدستیاریِ امید بست نقشِ مراد

زمانه بعد حصولِ مراد باوی کرد — چنانکه بعد طرازِ بهشت با شداد

شهابسلک مدیحت ز خامه می چکدم — همه جواهرِ معنی که چشمِ بد مرساد

منم گرامی اگر بختِ من گرامی نیست — غریب نیست که خواندم این و آن استاد

دهی اگر صلهٔ این قصیده یا ندهی
بچهرهٔ سخنم کم نشست گردِ کساد

قطعه

در عرضِ حالِ خود گوید

من و دامانِ آصفِ هفتم — حضرتِ مدظله العالی

دوستانش کشیده سر بفلک — سرِ بدخواه وقفِ پامالی

ای شهنشاهِ آفتاب ضمیر — چه دهم شرحِ بی پر و بالی

طبعِ من پست شد چو همتِ من — از تهی دستی و کهن سالی

چه ترا دو زن فکر من که مرا | کیسه و کاسه هر دو شد خالی
نه باندیشه عرشش پروازی | نه به پروازم آن شتر بالی
نه خطابم ز جنگی و ملکی | نه براتم ز منصب و مالی
نه اتالیقی شاه و شهزاده | نه زمین بوس درگه عالی
شاعرانیم بے مثل من و داغ | هر دو را پایه در سخن عالی
خوانش از مرغ و برّه نیست تهی | خوانم از ترّه و نمک خالی
داغ و ذوق خطابهای شهی | من و دشنامهای بقّالی
داغ نوّاب شد ز نوّابی | داغ هودج نشیں ز حمّالی
شاعر شاهم و چنیں مفلس | نقل هر محفلم ز نقّالی
شعر بافی جوے نمی ارزد | پا بجیب آورم ز قوّالی
یا ز سردار بخش[۱] آموزم | نکتهٔ ترّهات نقّالی

۱؎ سردار بخش نام سرخیل بھانڈاں که یک هزار ماهانه می گیرد -

عمر بے تعلیم بہ شصت رسید — دیو با من ہمان بد آلالی
من و اندیشہ ہائے دور از کار — من و بازیچہ ہائے اطفالی
شکوہ از گردشِ فلک چہ کنم — حالِ خود عرض میکنم حالی
چیست از آسمان امیدِ وفا — چہ ترا او در شیشۂ خالی
راست گفت آنکہ گفت پیش از من — نکتۂ نغز و سر بسر حالی
ہر کجا دیدہ ام فلک زدہ را — کارِ او شاعری و رمّالی
پیشۂ من بود نحوست خیز — گلۂ زید و عمرو دلّالی
نالم البتہ زین ستم کہ مرا — گہ نخواندی کہ بر چہ منوالی
گہ نگفتی کہ اے گرامیٔ ما — گریہ چون سر دہی چرا نالی
تا گرامی بجائے قدر نشست — قدر معنی ست در فلک بالی

با گرامی دو کم دو صد بدہند
قدر را بودہ چار صد حالی

قطعہ تاریخ عثمان ساگر

بست اقلیدس نگا ہے نقشِ تالابِ عظیم
آبروئے موج کوثر آرزوئے کائنات

کرد با احمد علی و سوپسرا یہ اتفاق
رائے ہردو بود معنی خیز و دیگر ترہات

وہ چہ تالابے کہ ہر یک قطرہ اش دریا بجیب
وہ چہ تالابے کہ ہر یک جرعہ اش کوثر برات

در ہزار و سہ صد و سی و یک آمد سنگ بست
ہاں وہاں این ست رمز باقیاتؔ صالحات

بارک اللہ سنگِ بنیادش بدستِ خود نہاد
حضرتِ عثماں امیر المومنیں کامل صفات

خضر در گوشِ گرامی مصرعِ دلکش بخواند
جوش زد از عثمان ساگر چشمۂ آبِ حیات

در مدح اعلیحضرت شاہ دکن خلد اللہ ملکہٗ و حضور ملک معظم جارج پنجم[1]

خیمہ سپاہِ نظام برزدہ زانسوئے آب
عہد و وفا ہمعناں فتح و ظفر ہمرکاب

---

[1] یہ وہ نظم ہے جو امپیریل فوج کی دعوت میں نظام کلب میں پڑھی گئی۔ نواب افسر الملک بہادر کمانڈر انچیف صدر نشین تھے۔ برٹش سرکار کی عظمت اور بہادری کا سکہ ہر ایک دل میں اس نظم نے بٹھلا دیا بہت چندہ ہوا اور اس نظم کا بہت بڑا اثر ہوا۔ انگریزی اخبار ملٹن میں بھی اس نظم کا ذکر کیا گیا ہے۔ اڈیٹر اخبار اس جلسہ میں شریک تھے۔ اعلیحضرت بندگان عالی اس نظم سے بہت خوش ہوئے۔

شیر دلاں را اگر رزم بود بزمِ عید
بادہ ز خونِ عدو پہلوئے دشمن کباب

مرد کہ آہن دل ست منتِ جوشن نبرد
تیغ برہنہ رود درصفِ شیرانِ غاب

بیضہ کہ برپائے شد نشکندش پائے پیل
مرد کہ افشرد پا کم رسدش انقلاب

دشمن اگر بے شمار بے جگر آمد چہ کار
مرغ یکے بس بود دانہ اگر بیحساب

جارج و عثماں بہم دوست بدشمن چہ کار
انگشش و مہرشں بجاں دشمن و نقشے بر آب

حضرت ظل الہ قیصر انگلینڈ و ہند
جارج شہنشاہِ ماست خسروِ مالک رقاب

ملک شهنشاه را اول و آخر مپرس

جلوه فروشش آمده در شب و روز آفتاب

جارج سلیمان بود زیر نگین شرق و غرب

رشکِ جم و کیقباد غیرتِ افراسیاب

جارج پنجم بود صاحبِ فرمان و امر

ما همه حلقه بگوش اوست سلیمان جناب

درسِ وفا بے ادب ہاں زگرامی بگیر

خیز اولوالامر را مدح بگو بے حساب

متفرق قطعات و ابیات

گرامی اور دہلی کی سیر

من و گلگشتِ دلآویزِ جہانِ دہلی / من و دہلی و دلآویزیِ شانِ دہلی
شبِ دہلی شبِ قدر است و روزش نوروز / گلِ آغوشِ یقین ہست گمانِ دہلی
گفت دہلی کہ منم قیصرۂ عقل فریب / گفت کلکتہ کہ من زخمیِ آنِ دہلی
ملکہ و جارج نشستند بر اورنگِ شہی / اللہ اللہ کششِ عزت و شانِ دہلی
جارج پنجم ہمہ مہر آصفِ ہفتم ہمہ شوق / جلوہ گر شاہ و شہنشہ بجہانِ دہلی

نسبتِ یکدلیِ انگلش و اُردو ست بلند | پرسس این نکتہ ز صاحب نظرانِ دہلی

اینکہ اعلانِ شہنشاہ باندازِ بلیغ | خواند نوّاب ٹوانہ بزبانِ دہلی

شرحِ تمہیدِ دلآویزیِ دہلی چہ کنم | فتنۂ زنجیریِ آہو نگہانِ دہلی

رہ غلط کردہ دریں شہر فلاطون نگہاں | بر نگاہِ غلط اندازِ بتانِ دہلی

نامرادی ہمہ عنوانِ نگاہِ عاشق | بے نیازی ہمہ اندازِ بتانِ دہلی

خبرم می دہد از معنیِ کجدار و مریز | ذوقِ وارفتگیِ کجکلہانِ دہلی

رند مشرب اگر از راہ رود حرف مگیر | شیخ زناریِ ہندو پسرانِ دہلی

آہ خونیں جگراں بر سرِ راہِ امید | پردہ دارِ نگہِ پردگیانِ دہلی

نیکواں را ز مژہ تیر و ز ابرو ست کماں | ریخت خونِ دلِ ما تیر و کمانِ دہلی

مشتری گوہرِ دل در کف و ایماں در جیب | خود فروشی ہمہ کالائے دکانِ دہلی

بلبلِ خامۂ مستانہ نوایم گل کرد | نغمۂ چند ز آتش نفسانِ دہلی

ناصر آں خان بہادر کہ صلائے عامش | ہند را کرد نمک پرورِ خوانِ دہلی